

Genel Bilgi Toplama Yönergesi ve GBT Uygulaması^{*)}

Necmettin AYDIN

GİRİŞ

Genel bilgi toplama; bu kurumdan ne anlaşılması gerektiği, neye dayandığı, hangi yetki ile ve hangi merci veya merciler tarafından uygulandığı, hukuka uygun yasal dayanaklarının ne olduğu ve bu şekilde nitelenebilecek bir dayanağının olup olmadığı ve nasıl bir sistem olup nasıl işlediği hususlarında hakkında çok az bilgi sahibi olunan konulardandır.^(*)

Konu ile ilgili nerede ise yok denecek kadar az yazılı kayıt bulunduğundan kurum, belirsizliği ile gizem taşıdığı kadar insanlar üzerinde baskı da oluşturmaktadır.

Kişiler, bu kurumun varlığından ancak apansız gözaltına alındığında veya yakalanıp gözaltına alındıktan sonra savcılığa veya hâkime çıkarılmak veya doğrudan serbest bırakılmak için bu sistemdeki kayıtların sorgulanmasının sonucunun beklendiğini öğrendiğinde haberdar olabilmektedir. Ayrıca pek çok kişinin, daha önceki bir soruşturma veya kovuşturmadan dolayı haklarında verilmiş olan arama kayıtlarının düşürülmemiş olması sebebi ile haksız gözaltılara maruz kaldığı bilinmektedir. Haksız arama kaydı nedeni ile yaşanan/yaşattırılan haksız gözaltı veya nezaret-hanelerde geçirilen sürelerle ilişkin elimizde ne yazık ki herhangi bir veri bulunmamaktadır. Fakat uygulamada bu tür durumlarla her zaman karşılaşabildiği gibi yaygın iletişim kanallarından da özellikle meşhur kişilerin aynı nite-likteki öykülerini öğrenmek mümkündür.

Genel bilgi toplama, saf ve basit haliyle, mahkemelerin verdiği belirli kararların takibi

ve bu kararların gereklerinin yerine getirilmesi çerçevesinde anlamını kazanan bir sistemdir. Son zamanlarda sık sık ve yaygın bir şekilde havalimanlarında, şehir meydanlarında, toplu taşıma araçlarında veya bu araçların duraklarında, giriş ve çıkışlarında ve benzeri yerlerde kişilerin kimlik belgeleri üzerinden, yaygın deyimıyla “GBT sorgusu” yapılmakta olduğundan sistem, oldukça anılır ve tanınır hale gelmiştir. Bununla birlikte sistemin hukuk açısından değerlendirilmesine olan ihtiyaç da artmıştır.

Bu ihtiyacın giderilmesi için sistemin ne olduğu, hangi amaca hizmet ettiğinin ortaya konulması ve kurumun normatif ve hukuki tahlilinin yapılması gerekir. Böylelikle genel bilgi toplama sistemi hakkında bir hukuki değerlendirme yapmak amacıyla elinizde bulunan inceleme ele alınmıştır.

İnceleme Planı

Bu çalışmamızda konu dört bölümde ele alınmış; ilk olarak genel bilgi toplama kurumu genel olarak açıklanmıştır. Bu bölümde sistemin mantığının anlaşılması ve hakkında yapılacak değerlendirmenin afakî kalmaması ve objektifliğinin sağlanabilmesi bakımından bu sisteme neden gerek duyulduğu hususuna da değinilmiştir.

İkinci olarak genel bilgi toplama kurumu, kendisine hukuki görünürlük sağlayan normun tahlil edilmesi suretiyle ele alınmıştır. Bu bölümde konuya ilişkin düzenleme ve bu düzenlemenin niteliği, amacı, konusu, kapsamı, kurulan sistemde hangi bilgilerin ve ne suretle kaydının tutulduğu ve kaydedilen bilgilerin ne şekilde çıkarıldığı hususunda bilgi verilmiş; sistemin kanuni dayanakları hakkında açıkla-

^(*) İncelememi, bana bu konuda çalışma yapmayı öneren Mazlumder İstanbul Şubesi'ne ithaf ediyorum.

ma yapılarak düzenlemenin, hukuka uygun kanuni dayanaklarının bulunup bulunmadığı ve hukuka aykırı veri kaydedilmesi hususları değerlendirilmiştir.

İncelemenin üçüncü bölümü, belirli durumlarda ve belirli kişiler hakkında sistemde kayıt bulunup bulunmadığı yönünde araştırma yapılmasına ve bu yönde yapılan uygulamalara ayrılmıştır. Bu bölümde yapılan işlem ve uygulamaların hukuka uygunluğu tartışılarak cezaevlerine müvekkilleri ile görüşmeye giden avukatlara yönelik bir uygulama ayrıca ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, sisteme kaydedilen bilgilerin kullanılması bağlamında, kullanımın şekli amacı, sınırları, sistemdeki bilgilerin bir soruşturma veya kovuşturma bakımından delil niteliğinin bulunup bulunmadığı ve bilgilerin kullanılmasının kanuni ve hukuki dayanaklarının olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İncelememizin sonunda, temel sonuç özetlenerek konuya ilişkin önerilerimiz belirtilmiştir.

Konunun Sınırlandırılması

Genel bilgi toplama sisteminde kaydı tutulacak bilgiler çeşitli olup hem kişiler hem bazı belgeler hem de araçları kapsamaktadır. Bu incelememizde ise, genel bilgi toplama sistemine işlenecek bilgilerden sadece “kişiler hakkında ve işlenmiş suçlar sebebiyle” kaydedilecek olanları konu edinmektedir. Sistemi düzenleyen belgede düzenlenmiş olan “çalışan, kaybolan, gasp edilen veya bir olaya karışmaktan dolayı aranan ve müsaderesine karar verilip de ele geçirilemeyen motorlu taşıtlar, ateşli silahlar ve kimliği ispata yara-yan her türlü belgelere ilişkin hususlar”, inceleme konusunun dışında bırakılmıştır.

GENEL BİLGİ TOPLAMA

1. Genel Olarak

Kolluk teşkilâtlarının temel görevleri, düzenin sağlanması ve korunması şeklinde özetlenerek, bu başlıklar altında tasnif edilebilir. Düzenin sağlanması ve korunması işlevi esas

olarak, hukuk hâkimiyetinin ve kurallarının dar anlamda ise ceza hukuku kurallarının uygulanması anlamına gelmektedir. Bir suçun işlenmesi ile bozulan kamu düzenini eski hale getirmek, işlenmiş olan suça ilişkin maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ve suç işleyenlerin ceza adaleti sistemine sokulması ve bu arada suçun faillerinin ortaya çıkarılması suretiyle gerçekleştirilebilir.

İşlenen suçla ilgili maddi gerçekleri bulma faaliyeti olan ceza muhakemesi faaliyet alanında elde edilen her bilgi ve atılan her adım gerektiğinde koruma altına alınır. İşte bu koruma tedbirlerinin de fonksiyonel olabilmesi için icra edilip sonuçlandırılması gerekir.

Bu bağlamda, kişiler hakkında yakalama, —mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve mülga 1412 sayılı CMUK sistemine göre de eski -giyabi tutuklama— veya bazı medeni hakları kullanma hakkının kısıtlanması kararlarının icrası için bir kayıt sistemi kurulmuş ve bu bilgilerin de bu sistemde ilgililerine açılarak takip ve icra edilmesinin sağlanmasına çalışılmıştır. Türkiye’de bu sistemin adı, “genel bilgi toplama”dır.

Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalara baktığımızda çok az çalışma yapıldığını görmekteyiz. Bu kapsamda değinilmesi gereken bir çalışma, konu hakkında bir milletvekili tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ne bir soru önergesi verilmiş olmasıdır.¹ Konuyu hukuka uygunluğu açısından değerlendiren bir yazı ise, Av. Haluk İnanıcı tarafından yazılan bir makaledir.² Yine bu yazının yayımlanmasından hemen sonra yazıdaki bilgi ve argümanlara dayanılarak TBMM’ne bir meclis araştırması yapılması ve komisyon kurulması önergesi verilmiştir.³

¹ Ankara Milletvekili Yakup Kepenek’in, Genel Bilgi Toplama Sistemi ile toplanan bilgilere ilişkin Adalet Bakanından sözlü soru önergesi (6/812) ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek’in cevabı. (01/03/2005 tarihli, 22. Dönem 3. Yasama Yılı’nın 64. Birleşim TBMM Genel Kurul Tutanağı). (<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/-donem22/yil3/bas/b064m.htm>).

² Haluk İnanıcı, “*GBT = Fişleniyorsun, Fişleniyorsunuz, Fişleniyorlar*”, *Radikal*, 16.06.2009. (www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=940800&Date=16.06.2009&CategoryID=77)

³ Mardin Milletvekili Ahmet Türk ve 20 milletvekilinin, Genel Bilgi Toplama (GBT) işlemlerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla

Konu ve uygulaması ile ilgili olarak kişi ve kurumlar tarafından bazı mercilere çeşitli başvurular yapıldığı da tespit edilmiştir. Bu bağlamda bilgilerin silinmesi için mahkemele-re, başvuru hakkında bir arama kararının bulunup bulunmadığı konusunda Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na başvuru yapıldığı bilinmektedir.

2. Tanım

Genel bilgi toplama (GBT) faaliyeti, kolluk birimlerinin, hakkında arama kararı bulunan kişilerin, kayıtlarının tutularak yakalanmasını sağlamak amacıyla yürütülen sisteme verilen isimdir.

Genel bilgi toplama; her türlü bilginin toplanmasından, devletin istihbarat faaliyetleri yapmasından farklı ve daha dar bir anlama sahiptir. Genel bilgi toplama, işlenmiş bir suçla ilgili olarak ve sanık hakkında belirli bilgilerin elde edilip kayıt altına alınmasını ifade eder. Çoğu zaman bu sistemin kısa adlandırılması olan GBT'nin açılımı sanılan genel bilgi tarama ise, belirli durumlarda bilginin kaydedildiği sistemde kişilerin kaydının olup olmadığının sorgulanması ve elde edilen bilgilerin ilgili mercilere iletilmesi de dâhil olmak üzere kullanılması işlemi ile ilgili olarak uygulamada yapılan isimlendirmeden ibarettir.

3. "Genel Bilgi Toplama"nın Amacı ve İşlevi

a. Amacı

Genel bilgi toplama sistemi, ceza muhakemesi sisteminin ve belirli bir infaz rejiminin zorunlu sonucudur. Gerek ceza muhakemesi gerekse kişiler açısından belirli kısıtlamalar içeren ceza infaz sistemlerinde verilen belirli kararların icra edilmek üzere takip edilmesi gerekmektedir.

17.06.2009 tarihinde TBMM'ye verdiği Meclis araştırması açılmasına ilişkin (10/434) önergesi. (14.10.2009 tarihli, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 6. Birleşim TBMM Genel Kurul Tutanağı). (http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20467&P5=B&web_user_id=7125812&PAGE1=16&PAGE2=17.)

Ceza muhakemesindeki koruma tedbirlerinin en önemlilerinden birisi, yakalamadır. Yakalama, bir suç işleme şüphesi altında bulunan kişinin kolluk kuvvetleri tarafından ele geçirilmesini ifade etmektedir. Yakalama, esas olarak hakkında yakalama kararı bulunan kişiler hakkında uygulanır. Yine infaz rejiminden bir unsur olarak kişiler hakkında verilen cezalara ilaveten bazı kısıtlama kararları da verilebilmektedir.

b. İşlevi

Yetkili mercilerin verdiği yakalama ve belirli hakları kullanma konusundaki kısıtlama kararlarının havada kalmaması ve uygulanabilmesi için ülkenin tamamında görev yapan kolluk teşkilatının erişimine açık bir organizasyonun kurulması zorunludur. Zira yakalama emri, sadece yakalama kararının verildiği dar mahallin değil, bütün bir kolluk teşkilatının görevidir. Keza mahkemeler tarafından sanıklar hakkında verilen belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma kararları da takip edilmeyi gerektirir. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için de öncelikle bu kararların ilgililerine yani kolluk kuvvetlerine ulaştırılması gerekir. Bu gereklilik de bir sistem ve organizasyonun kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluktan dolayı sözü edilen organizasyon, genel bilgi toplama sisteminin oluşturulması ile hayata geçirilmiştir.

GENEL BİLGİ TOPLAMA YÖNERGESİ

1. Sistemi Kuran Belge ve Niteliği

a. Belge

İnceleme konusu sistemi kuran ve dayanakları ile işleyişini gösteren belge, 29.03.2005 tarih ve B05KİH-73-23-71 sayılı İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık, İstihbarat, Harekat ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı Bilgi Toplama Yönergesi'dir. (Resmi Gazete'de yayımlanmamıştır)

Genel Bilgi Toplama Yönergesi ve GBT uygulamasının, Güvenlik Soruşturması ve Arşiv

Araştırması Yönetmeliği⁴ ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Zira ikisinin düzenlediği konular farklıdır. Buna göre Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nin konusu, kişiler hakkında adli mercilerden verilen yakalama kararlarının ve diğer bilgilerin genel bilgi toplama programına kaydının yapılması iken, Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Yönetmeliği'nin konusu ise, Türk Silahlı Kuvvetlerinde, emniyet ve istihbarat teşkilatlarında, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde çalışacak personel hakkında güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması yapılmasıdır.

b. Belgenin Niteliği

Her bir normun, hiyerarşik olarak üstünde bulunan normlara uygun olması, yerleşmiş bir hukuk kuralıdır. Normlar hiyerarşisi gereği, bir alt norm kendinden üstte olanlara aykırı olmaz. Özellikle bütün fonksiyonu, tabi olduğu üst normların uygulamasını göstermek olan düzenlemelerde bu nitelik çok daha belirgindir. Buna göre bir tüzük, yönetmelik veya bunların da altında yer alan genelge, tebliğ, yönerge vb. düzenlemeler, Anayasa'nın 24. maddesine göre, kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla çıkarılır.

Yönetmelik altı diğer düzenlemeler gibi yönergeler de, öncelikle kanunların uygulanmasında idareye yol göstermek üzere çıkarılır. Bu itibarla da bir yönerge, bu çerçevede kalmak ve dayandığı sınırları aşmamak zorundadır.

Ayrıca bir yönerge ile kişi hak ve hürriyetleri düzenlenemeyeceği ve/veya herhangi bir sınırlamaya tabi tutulamayacağı açıktır. Zira hak ve özgürlüklerin ancak kanun ile düzenlenebileceği ve belirli şartlar dâhilinde yine ancak kanunla sınırlanabileceği anayasal bir kuraldır.

Yine bir yönergenin kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine dayandırılması ve bu belgenin sayılan üst normlara aykırı olmaması ve kapsamını aşmaması zorunludur. Nitekim Yönerge'nin 3. maddesinde bu dayanaklar gösterilmiş olup bu husus aşağıda incelenecektir.

2. Yönerge'nin Amacı ve Konusu

a. Yönerge'nin Amacı

Yönerge'nin amacı, 1. maddesine göre, "Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğe dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak üzere; güvenlik kuvvetleri ile görevli kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak suretiyle, suç işleme sebebiyle aranmasına karar verilen, kaybolan, yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan, kamu haklarından yararlanmaları konusunda sınırlama getirilen kişilerin kayıtlarının tutulmasının esas ve usullerini" düzenlemektir.

b. Yönerge'nin Konusu

Yönerge'nin konusunu belirleyen hükümler de belirtilen amaç paralelinde ve amacı düzenleyen 1. maddesinden başlayarak geniş bir kapsamda düzenlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık, İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı ile il, ilçe ve şube güvenlik kuvvetlerinde kurulan bilgi toplama, büro ve kısımlarının görev, yetki ve sorumlulukları ve çalışma esaslarını ve suç işleme sebebiyle aranmasına karar verilen, kaybolan, yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan, kamu haklarından yararlanmaları konusunda sınırlama getirilen kişiler ile çalınan, kaybolan, gasp edilen veya bir olaya karışmaktan dolayı aranan ve müsaderesine karar verilip de ele geçirilemeyen motorlu taşıtların, ateşli silahların ve kimliği ispata yarayan her türlü belgelerin, güvenlik kuvvetleri ile görevli kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak suretiyle kayıtlarının tutulması ve bu kuruluşlar arasında iletişimin sağlanması esas ve usullerini düzenlemektedir.

Yönerge, İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık İstihbarat Harekât ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı ile il, ilçe ve şube güvenlik kuvvetlerinde kurulan bilgi toplama, büro ve kısımlarının görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma esasları ve anılan birimlerin hangi durumlarda belirli bilgilerin kaydını tutacakları konularını düzenlemektedir.

⁴ Resmi Gazete, 12.04.2000, Sayı 24018.

3. Yönerge'nin Kapsamı

a. Organizasyon Yönünden

Yönerge'nin idarenin ve kolluk kuvvetlerinin hangi kısımlarını ilgilendirdiğini belirten 2. maddesi şöyledir:

"Bu Yönerge; İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık İstihbarat Harekât ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı, il jandarma komutanlıkları ve il emniyet müdürlükleri ile ilçe jandarma komutanlıkları ve ilçe emniyet müdürlükleri/amirlikleri, şube müdürlükleri bilgi toplama büro ve kısımlarını kapsar."

Bilgi Toplama Birimi: İl jandarma komutanlıklarında bilgi toplama işlem kısmı, ilçe jandarma komutanlıklarında araştırma kısmı, jandarma karakollarında araştırma ve inceleme kısmı bilgi toplama birimi ve il emniyet müdürlüklerinde; bilgi işlem şube müdürlüğü, ilçe emniyet müdürlüğü/amirliği ile il merkezinde asayiş, terörle mücadele, kaçakçılık, organize suçlar, güvenlik vb. şube müdürlüklerinde bilgi toplama hizmetini yürüten üniteler bilgi toplama birimidir. (Yönerge, madde 4)

Genel bilgi toplama programını kullanmak ve gerekli işlemleri yapmakla görevli ve yetkili olan birimler, yukarıda sayılanlardan ibaret olup Yönerge'ye göre, polis ve jandarma karakollarının bilgi toplama programı ile ilgili yapacakları herhangi bir işlem bulunmamaktadır. Bu birimler icra edecekleri emniyet ve asayiş faaliyetleri esnasında ihtiyaç duyacakları ilçe/şube bilgi toplama biriminden alacaklardır. (Yönerge, madde 6/4)

b. Kayıt Edilecek Bilgiler Yönünden

Kayıt altına alınacak bilgiler yönünden ve inceleme konusunun sınırı sebebiyle sadece kişiler açısından Yönerge'nin kapsamına baktığımızda, Yönerge'nin "suç işlemesi sebebi ile aranmasına karar verilen kişiler" ile birlikte kısaca yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan kişiler hakkında da bilgi toplanmasını düzenlediğini görmekteyiz.

Yönerge'nin kapsamının, konunun amacı ve işlevi anlatılırken kullanılan —haklı— gerekçe ile ilgisi olmayacak kadar geniş olduğu hemen dikkati çekmekte ise de Yönerge'nin

bu geniş kapsamının kanuni dayanağının olup olmadığı konusu, incelememizin "Yönerge'nin Kanuni Dayanakları" başlıklı bölümünde ele alınacağından burada sadece Yönerge'nin kapsamına hangi bilgilerin girdiği belirtilecektir.

Buna göre Yönerge'nin kapsamına giren kişiler; Suç işlemesi sebebiyle aranmasına karar verilen kişiler, Kamu haklarından yararlanmaları konusunda sınırlama getirilen kişiler ile yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan kişilerdir.

Suç işlemesi sebebiyle aranmasına karar verilen kişiler:

Suç işlemesi sebebiyle aranmasına karar verilen kişiler, yetkili merciler tarafından hakkında yakalama emri düzenlenmiş kişilerdir. Hangi hallerde kişiler hakkında yakalama emri düzenleneceği, 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "yakalama emri ve nedenleri" başlıklı 98. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

- Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir.
- Tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından yakalama emri düzenlenebilir.
- Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler.
- Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir.

Kamu haklarından yararlanmaları konusunda sınırlama getirilen kişiler,

26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesine göre, mahkeme tarafından kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilen kişiler hakkında belli hakları kullanmaktan veya belli meslek veya sanatları icra etmekten yoksun

birakma kararı da verilir. Yoksun bırakılma süresi, kural olarak hapis cezasının infazı ile paralel ise belirli durumlarda uygulanacak tedbirin infaz süresinden uzun olmasına da karar verilebilir. Dolayısıyla yoksun bırakma kararının süresinin infaz süresinden uzun olmasına karar verilmiş olması halinde veya hapis cezası ertelenen veya koşullu salıverilen kişi hakkında bu kararların yerine getirilmesinin temini gerekecektir.

Yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan kişiler.

Yönerge'nin 7. maddesinin A2 bendi ve 9. maddesinin a fıkrası hükümlerine göre; arama kararı bulunmadığı veya yakalanmış olduğu halde belirli bazı suçlardan dolayı kişiler hakkında genel bilgi toplama programına bilgi kaydedilecektir Bu suçların hangileri olduğu, Yönerge'nin 9. maddesinin b fıkrasında gösterilmiştir.⁵

5 Madde 9/b: Sanığı yakalanmış olsa dahi hakkında bilgi formu açılacak suç türleri:

213 Sayılı Vergi Usul Kanununun 359. maddesinde belirtilen vergi kaçakçılığı suçu.

430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu kapsamına giren suçlar.

677 Sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıkları ile Birakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanuna muhalefet suçları.

4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu.

2238 Sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanunun 15. maddesini ihlal suçu.

2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkındaki Kanunu ihlal suçu.

2596 Sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanuna muhalefet suçları.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa muhalefet suçları (tarihi eser kaçakçılığı, kaçak kazı).

3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanunu (Haşhaş Ekimi ve Afyon Üretimi) ihlal suçu.

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar.

4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunun 7. maddesindeki suçları işleyenler.

4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri İle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlar.

5816 Sayılı kanunda belirtilen Atatürk aleyhine işlenen suçlar.

6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar İle Diğer Aletler Hakkındaki Kanuna muhalefet suçu.

TCK, Madde 79-80: Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti.

TCK, Madde 247, 248, 249: Zimmet.

TCK, Madde 250: İrtikap.

TCK, Madde 252: Rüşvet.

TCK, Madde 220: Suç işlemek amacıyla örgüt kurma.

TCK, Madde 197-198-199-200-202-204-205-206-207-208: Sahtekarlık.

TCK, Madde 235: İhaleye fesat karıştırma.

TCK, Madde 170-172-173: Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması, radyasyon yayma. Ve atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme. TCK Madde 174 (1-2. Alt bentleri): Tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi.

TCK, Madde 223: Ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması.

TCK, Madde 188, 190, 191: Uyuşturucu maddelerle ilgili suçlar.

TCK, Madde 102-103-104: Cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı ve reşit olmayanla cinsel ilişki.

TCK, Madde 109, 110: Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma.

TCK, Madde 227: Fuhuş.

TCK, Madde 81, 82, 83: Kasten Öldürme.

TCK, Madde 141, 142, 143, 144, 145, 146: Hırsızlık.

TCK, Madde 148,149: Yağma.

TCK, Madde 157,158-161: Dolandırıcılık, Hileli iflas.

TCK, Madde 155: Güveni kötüye kullanma.

TCK, Madde 165: Bir suçun işlenmesiyle elde edilen eşyayı bilerek satın alma.

TCK, Madde 228: Kumar oynanması için yer ve imkan sağlama.

TCK, Madde 76-77-78: Soykırım İnsanlığa karşı suçlar ve bu suçları örgüt kurarak işlemek.

TCK, Madde 86-87: Kasten yaralama.

TCK, Madde 90-91: İnsan üzerinde deney yapmak, organ ve doku ticareti.

TCK, Madde 94-95-96: İşkence ve eziyet.

TCK, Madde 107: Şantaj.

TCK, Madde 115: İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme.

TCK, Madde 132-133-134: Haberleşmenin gizliliğini ihlal. Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması. Özel hayatın gizliliğini ihlal.

TCK, Madde 135-136-137: Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme ve kullanma.

TCK, Madde 185: Zehirli madde katma.

TCK, Madde 186: Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti.

TCK, Madde 187: Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde ilaç yapma veya satma.

TCK, Madde 193: Zehirli madde imal ve ticareti.

TCK, Madde 241: Tefecilik.

TCK, Madde 243-244-245: Bilişim alanında suçlar.

TCK, Madde 299-300-301 (301/4 Hariç)-302-303 (303/4 Hariç)-304-305-306 (306/6 Hariç)-307-308-

4. Sistemin İşleyişi

a. Genel Olarak

Genel Bilgi Toplama Programı

Sistemin işleyişi, Bilgi Toplama Programı isimli bir program üzerinden yapılmaktadır. Yönerge'nin anlatımı ile bu program, Jandarma Genel Komutanlığı Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri (MEBS) Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Daire Başkanlığı bilgisayar sistemi il ve ilçe bağlantısından, Bilgi Toplama Yönergesi usul ve esaslarına uygun olarak düzenlenen formların veri girişi, düşüm, iptal ve düzeltme işlemlerinin yapıldığı programdır.

Bazı Terimlerin Tanımı

Adli makamlar tarafından hakkında arama kararı verilen veya belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakılan kişilere ilişkin bilgiler ile arama kararı olmaksızın belirli bazı suçlar ile ilgili bilgiler, sisteme kaydedilmekte ve kayıtlı bilgilerin çıkarılması da yine iki ayrı işleme tabi tutulmaktadır. Bu ayırım doğrultusunda bazı teknik terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar, Yönergenin 4. maddesinde tanımlanan form açma, form iptali ve form düşümü terimleridir.

Form açma: Güvenlik kuvvetleri tarafından suç işleyen şahıslar ile çalınan, kaybedilen veya gasp edilen eşyalar ve kimlik belgelerini Yönerge'de belirtilen esas ve usullere göre kayıt altına alma işlemidir.

Form iptali: Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına girmeyen suçlardan açılan bilgi formlarının şahısların yakalanmaları halinde tasniften çıkarılarak imha edilmesi, 9/b maddesine giren suçlar için açılan bilgi formlarının ise iptal koşulları oluştuğunda tasniften çıkarılarak iptal evrakı ekinde arşive alınması işlemidir. İptaller bilgi toplama birimleri tarafından resen veya söz konusu şahıs ya da vekilinin yazılı müracaatı üzerine Yönerge'de belirlenen usul ve esaslara göre yapılır.

Form düşümü: Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına giren suçları işleyip aranmakta olan şüpheli/sanıkların yakalanmaları durumunda; bilgi formuna "YAKALANDI" kaşesi vurulmak suretiyle aranmasından vazgeçilmesi işlemidir. Bilgi formu tasnifte kalır.

b. Genel Bilgi Toplama Programına Veri Girişi Yapılması

Sanık Karar Takip Formu Düzenlenmesi

Genel bilgi toplama programına veri girişi, bilgi formu düzenlenmekle yapılır. Bilgi formu ise, sanık karar takip formunda yazılı bilgilere göre düzenlenir. Bilgi formunun suçun türüne uygun olması gerekir. (Yönerge, madde 10/c son c.)

Yönerge, bilgi formunun açılmasından önce kolluk kuvvetlerinin hakkında yakalama kararı olan kişiler (Yönerge, madde 10/b-1(a)) ile Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına giren suçlar bakımından hakkında soruşturma başlatılan kişiler (madde 10/b-2(a)) ile ilgili olarak sanık karar takip formu hazırlanacağını düzenlemektedir.

Hakkında Yakalama Emri Verilmiş Kişiler Yönünden

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "yakalama emri ve nedenleri" başlıklı 98. maddesinde sayılan sebeplerle kişiler hakkında yakalama emri verildiğinde bu karar, gereğinin yerine getirilmesi için Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kolluk kuvvetlerine gönderilir.

Yakalama emrinin gönderildiği soruşturmayı yapan ilçe veya şube bilgi toplama birimi tarafından her bir şüpheli veya sanık için ikişer nüsha halinde sanık karar takip formu hazırlanıp (şüpheli veya sanığın nüfus ve iletişim bilgileri ile soruşturma konusu suçun niteliği, işlendiği zaman ve yere ilişkin bilgileri içeren) ilk bölümü doldurularak soruşturma dosyasına konulur. (Yönerge, madde 10/b 1)

Yönerge'nin 9/b Maddesine Giren Suçlar Yönünden

Şüpheli hakkında Yönerge'nin 9/b /b fıkrasında sayılan suçlardan dolayı bir soruşturmanın başlatılması üzerine, soruşturmayı yapan

309-310-311-312-313-314-315-316 (316/2 Hariç)-317-318-319-320-321-322 (322/2 Hariç)-323-325-326-327-328-329 (329/3 Hariç) -330-331-333-334-335-336 (336/3 Hariç) -337-339 devletin güvenliğine ve egemenliğine karşı işlenen suçlar.

ilçe veya şube bilgi toplama birimi tarafından her bir şüpheli veya sanık için ikişer nüsha halinde "Sanık Karar Takip Formu" hazırlanıp (şüpheli veya sanığın nüfus ve iletişim bilgileri ile soruşturma konusu suçun niteliği, işlendiği zaman ve yere ilişkin bilgileri içeren) ilk bölümü doldurularak soruşturma dosyasına konulur.

Bilgi Formu Düzenlenmesi

Bilgi formunun Bilgi Toplama Programına girilmesi sonrasında sanığın suç yeri ile nüfus yerinin ayrı olması halinde, nüfus yeri güvenlik kuvvetine ve tespit edilen iş ve ikametgâh adreslerine genel bilgi toplama programı tarafından otomatik olarak mesaj gönderilir. Mesajı alan güvenlik kuvveti şahsın yakalanması için ivedi olarak ilgili birimlerine bilgi verir. Yakalama emrinin bulunduğu durumlarda ise, mesajı alan güvenlik kuvveti şahsın yakalanması için ivedi olarak ilgili birimlerine bilgi verir.

Aşağıda sayılan durumlarda bilgi formu düzenlenerek programa veri girişi yapılır.

Yakalama Emri İle İlgili Veri Girişi

Gerek bir soruşturma gerekse kovuşturma sırasında veya hangi suç türü ile ilgili olursa olsun bir yakalama emri düzenlendiğinde, gereği yerine getirilmek üzere suçun işlendiği yer yani soruşturmayı yapan yer güvenlik kuvvetlerine gönderilir. Kararı alan birim, bunu kaydedip bilgi toplama birimine gönderir.

Bilgi toplama birimi tarafından da suç türüne (suçun madde 9/b fıkrası kapsamına girip girmemesi durumuna) göre, sanık karar takip formundaki bilgiler doğrultusunda bilgi formu açılarak yakalama emrinin programa kaydı yapılır. Bilgi Toplama Programının çalışmadığı durumlarda en seri muhabere vasıtalarıyla aynı işlemler yapılır. (Yönerge, madde 10/b 1c)

Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına girmeyen bir suçtan dolayı sanığın yakalanmasından sonra programa başkaca bir veri girişi yapılmaz.

Yönerge'nin 9/b maddesi kapsamına giren bir suçtan dolayı sanığın yakalanması halinde ise, bilgi formuna "YAKALANDI" şeklinde kayıt eklenir.

Yönerge'nin 9/b Maddesine Giren Suçlar Yönünden Veri Girişi

Hakkında yakalama emri olmayan bir kişi hakkında genel bilgi toplama programına veri girişinin yapılması, ancak ve sadece kendisi hakkında Yönerge'nin 9/b maddesinde sayılan suçlardan dolayı bir kovuşturmanın başlatılması halinde mümkündür. (Yönerge, madde 7/4 ve madde 10/b 2 b) Dolayısıyla Yönerge'nin 9/b maddesi kapsamına giren bir suçtan dolayı şüphelisi hakkında soruşturmanın başlaması ile sanık karar takip formu düzenlenecek ise de bu kişi hakkında dava açılması halinde bilgi formu düzenlenmeyecek ve onun hakkında genel bilgi toplama programına herhangi bir veri girişi yapılmayacaktır. Dolayısıyla soruşturma aşamasında kalmış bir suça ilişkin kayıt yapılmış olması şeklindeki bir uygulama, kanuna ve hukuka aykırılıktan önce Yönerge'nin açık hükümlerine aykırıdır.

Yakalama Emri Üzerine

Hani adli aşamada olursa olsun, Yönerge'nin 9/b maddesi kapsamına giren bir suçtan dolayı sanığın yakalanması halinde ise, bilgi formuna "YAKALANDI" şeklinde kayıt eklenir.

İddianamenin Kabulü Kararı Üzerine

Sanık hakkında kovuşturma yapılmasına karar verilmesi halinde, sanık karar takip formunun (isnat edilen suç, suçun ne zaman ve nerede işlendiği, şüpheli/sanık hakkında tutuklama kararı verilmiş ise bu kararı veren mahkeme ve kararın tarih ve sayısı ile iddianamenin tarih ve sayısı ve iddianamenin verildiği mahkemenin adını içeren) ikinci bölümü Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından doldurularak, bir sureti kolluk kuvvetlerine iade edilir. İlçe veya şube bilgi toplama birimi, Mahkemece iddianamenin kabulünden sonra açılan davanın esas numarasını alarak sanık karar takip formundaki bilgiler doğrultusunda sanık hakkında bilgi formu düzenleyerek veri girişini sağlar.

Davanın Sonucuna Göre

Buna göre, dava sonuçlandıktan sonra Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bilgi formunun diğer sureti, (kararı veren mahkemenin adı, karar tarihi, esas ve karar numarası, isnat edilen suç, kararın nevi —mahkûmiyet,

beraat, düşme vb.—, karar kesinleşme tarihi, mahkûmiyet halinde ilgili kanun maddesi ve cezanın miktarı ve nevine ilişkin bilgileri ihtiva eden) üçüncü bölümü de doldurularak kolluk kuvvetine gönderilir. Kolluk kuvvetlerinin bilgi toplama ile görevli birimleri, son kararı Genel Bilgi Toplama programına kaydeder.

Bazı Hakları Kullanmadan Yoksun Bırakılma Kararları İle İlgili Veri Girişi

İşlemiş olduğu bir suç nedeniyle ayrıca belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma cezası alanlara suç yeri güvenlik kuvveti tarafından kişi hakkında bu cezayı aldığı suçla ilgili bilgi formu olup olmadığı araştırılır; Mahkeme kararında belirtilen suçla ilgili şahıs bilgi formu varsa Bilgi Toplama Programının şahsın suçu ile ilgili suç detay bilgileri sayfasından belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (kamu hizmetlerinden men) cezasının işlenip işlenmediği kontrol edilir. Eğer işlenmemişse süresi işlenir ve aynı bilgi tasnifteki bilgi formuna da yazılır.

Mahkeme kararında belirtilen suçla ilgili şahıs bilgi formunun olmaması durumunda ise, esas suçun niteliğine göre bilgi formu düzenlenir. Buna göre, esas suç, 9/b fıkrasının kapsamına giriyorsa şahıs bilgi formu düzenlenir ve belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (Kamu hizmetlerinden men) süresi ilgili bölüme işlenir. Esas suç 9/b fıkrasının kapsamına girmiyorsa “Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (Kamu hizmetlerinden men)” suç açıklaması ile bilgi formu düzenlenir ve süresi ilgili bölüme işlenir.

Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (Kamu hizmetlerinden men) cezası için konulan şerh men ceza süresi sonunda kaldırılır.

c. Genel Bilgi Toplama Programındaki Bilgilerin İptal ve Düşümü

Genel Bilgi Toplama Yönergesi, programa kaydedilen verilen akıbeti konusunda ikili bir ayırım yapmaktadır. Buna göre belirli durumlarda kayıtlı bilgiler iptal edilecek, bazı bilgiler programa girilen verilerin hiç silinmemesi durumu ortaya çıkmaktadır.

Yönerge'nin 9/b Maddesi Kapsamına Girmeyen Suçlarda

- Yönerge'nin 9/b fıkrasının kapsamına girmeyen suçları işleyip firar edenlerin yakalanmaları halinde bunlar için açılan bilgi formları iptal ve tasniften çıkarılarak imha edilir.
- Askeri suçlardan aranır iken askerlik şube başkanlıklarınca takibinin durdurulmasına dair güvenlik kuvvetine yazı gönderilenlerin bilgisayardaki kayıtları iptal edilir.⁶
- Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (kamu hizmetlerinden men) cezası alanların bilgi formları verilen ceza süresinin bitiminde iptal edilir.

Yönerge'nin 9/b Maddesi Kapsamına Giren Suçlarda

Yönerge'nin 9/b fıkrasında sayılan suçlarla ilgili olarak genel bilgi toplama programına kaydedilen bilgilerin iptal ve düşüm işlemleri, Yönerge'nin 17/c, d ve 18/a hükümlerine göre yapılacaktır.

Buna göre;

- Şüpheli/sanık yakalandığında, kişinin aranmasına ilişkin kayıt ile ilgili olarak düşüm işlemi yapılır ve sanığın “ARANIYOR” kaydı “YAKALANDI” şeklide değiştirilerek, mevcut bilgi formuna YAKALANDI kaşesi vurulur.
- Yönerge'nin 9/b fıkrasının bentlerinde yazılı suçları işleyenler hakkında beraat veya dava zaman aşımı nedeniyle davanın ortadan kaldırılmasına karar verildiğinde bilgi formları iptal edilir.
- Yönerge'nin 9/b fıkrasının kapsamına giren bir suçtan dolayı açılan bilgi formu, sadece yukarıda belirtilen kararların verilmiş olması halinde iptal edilecek ise de form iptalinin tanımında yapılan ayırmadan dolayı, bu hallerde dahi bilgi formu imha edilmeyecek, tasniften çıkarılarak iptal evrakı ekin-

⁶ Yönerge'nin madde 18/a5 hükmüne göre; “Ancak askeri suçtan aranır iken güvenlik kuvvetlerince yakalanan yükümlüler hakkındaki kaydı iptali için yakalanan kişinin askerlik şubesine teslim edilmesinden sonra, işlemlerinin tamamlanmasını müteakiben yerli askerlik şubesinin mülki makam aracılığı ile güvenlik kuvvetine düşüm yazısı göndermesi gerekir.”

de arşive alınacaktır. Yine Yönerge'nin (madde 17/d1) hükmüne göre; "Sanık hakkında, af, şartlı tahliye, adli sicil kaydının silinmesi, cezanın paraya çevrilmesi, tecil edilmesi ve ceza zaman aşımı kararı verilmesi halinde bilgi formu iptal edilmecektir."

5. Yönerge'nin Kanuni Dayanakları

a. Genel Olarak

Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nin hangi normlara dayalı olarak düzenlendiği, "Kanuni Dayanak" başlıklı 3. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre söz konusu Yönerge, 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 13/c ve 33., 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu Ek 7. maddesi ile Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nin 42. maddesinin e fıkrasına dayanılarak hazırlanmıştır. Görüldüğü üzere maddede iki kanun ve bir yönetmeliğe atıf yapılmaktadır. Kanunların her birisi için ayrı ayrı değerlendirme gereğinin yanında dayanan Yönetmelik'in de dayandığı üst norma bakmak icap edecektir.

b. 3152 Sayılı Kanun

13. Maddesinin c Fıkrası Yönünden

3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un söz konusu 13. maddesinin c fıkrası, Kaçakçılık İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı'nın görevlerini düzenlemektedir. "Kaçakçılık İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı" başlıklı maddede,

"c) Suç işleyip ele geçmeyen kişilerin, çalınan veya kaybedilen motorlu taşıtların, ateşli silahların, kimliği ispata yarayan her türlü belgelerin kayıtlarını tutarak güvenlik kuvvetlerine bildirmek, görevli kuruluşlarla ilgili kuvvetleri arasında koordinasyon sağlamak."

Maddenin konumuzu ilgilendirmeyen kısmı⁷ ayıklanıp esasa bakıldığında, bunun "Suç

işleyip ele geçmeyen kişilerin ... kayıtlarının tutulması"ndan ibaret olduğu açıktır.

Genel bilgi toplama sistemine dayanak kılınan ilk kanun hükmünün mevcut Yönerge'nin geniş kapsamını temellendirmediği açıkça ortadadır. Kanuna göre, hakkında kayıt tutulması gereken kişiler sadece "suç işleyip ele geçmeyen kişiler"den ibarettir. Görüldüğü üzere, Genel Bilgi Toplama Yönergesi'ne dayanak gösterilen ilk kanun maddesinin, bu Yönerge'nin "yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan kişiler" hakkında kayıt tutulacağı şeklindeki düzenlemesine ve bu yöndeki uygulamaya mesnet kılınması mümkün değildir. Bir başka deyişle bu maddeye göre Yönerge, bu yönden temelsiz durumdadır ve kanuna aykırıdır

33. Maddesi Yönünden

Genel Bilgi Toplama Yönergesi'ne dayanak gösterilen ikinci kanun maddesi olan aynı kanunun 33. maddesi şöyledir:

"Bakanlığın düzenleme görev ve yetkisi"

"Bakanlık, kanunla yerine getirmekle yükümlü oldukları hizmetleri; tüzük, yönetmelik, tebliğ, genelge ve diğer idari metinlerle düzenlemekle görevli ve yetkilidir."

Bu madde ile yerine getirmekle yükümlü oldukları hizmetleri idari metinlerle düzenleme konusunda İçişleri Bakanlığı yetkilendirilmiş olmaktadır.

Bu madde, İçişleri Bakanlığı'nın düzenleyeceği idari metinlerin ve bu arada inceleme konumuz olan Genel Bilgi Toplama Yönerge-

Madde 13: Kaçakçılık İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı'nın görevleri şunlardır:

- Her türlü kaçakçılık faaliyetlerine ait istihbaratı Devlet çapında toplayıp değerlendirmek, kaçakçılığı men, takip ve tahkikle görevli kuruluşlara bilgi vermek, bağlı kuruluşların önleme ve yakalama faaliyetlerini yönlendirmek ve ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği yapılması için gerekli tedbirleri almak,
- Kaçakçılıkla mücadele, hedef, taktik ve usullerini tespit etmek ve eğitici nitelikte yayımlar yapmak,
- Suç işleyip ele geçmeyen kişilerin, çalınan veya kaybedilen motorlu taşıtların, ateşli silahların, kimliği ispata yarayan her türlü belgelerin kayıtlarını tutarak güvenlik kuvvetlerine bildirmek, görevli kuruluşlarla ilgili kuvvetleri arasında koordinasyon sağlamak.

⁷ Maddenin tam metni şöyledir:

Kaçakçılık İstihbarat, Harekat ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı

si'nin kapsamı konusunda herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu durumun sebebi, bu düzenlemelerin her birisinin konu ve kapsamının, —İçişleri Bakanlığı'na kanunla yüklenmiş— ilgili hizmetlerin kapsamına göre belirlenecek olmasıdır. İçişleri Bakanlığının idari metin düzenleme yetkisi, kanunla yerine getirmekle yükümlendirildiği hizmetler ile sınırlı ve bu hizmetler için geçerli olduğuna göre, bu düzenlemelerin sınır ve kapsamı da ilgili hizmetleri İçişleri Bakanlığı'na yükleyen kanunlardan anlaşılacaktır.

Buna göre, genel bilgi toplama hizmetleri açısından İçişleri Bakanlığı'na kanunla verilen hizmet yükümlülüğü, aynı kanunun yukarıda değerlendirilen 13. maddesinin c fıkrasında düzenlenmiş olduğuna göre bu konuda çıkarılacak yönergenin ve yerine getirilecek hizmetin kapsamının da anılan madde çerçevesinde olacağı açıktır. Söz konusu maddenin, “yakalansalar dahi Yönerge'nin 9. maddesinin b fıkrasına giren suçları işlemiş olan kişiler” hakkında kayıt tutulması konusunda İçişleri Bakanlığının yükümlendirmediği açıktır.

Böylelikle bu maddenin de Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nin “yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan kişiler” hakkında kayıt tutulacağı şeklindeki düzenlemesine ve bu yöndeki uygulamaya mesnet kılınmasının mümkün olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

c. PVSK Ek Madde 7

Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nin dayandırılan üçüncü kanun maddesi, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu Ek Madde 7. maddesidir:

“Polis Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, emniyet ve asayiş sağlama üzere, ülke seviyesinde istihbarat faaliyetlerinde bulunur, bu amaçla bilgi toplar, değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır. Devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla işbirliği yapar.”

Görüldüğü gibi bu madde, genel nitelikte istihbarat yapma yetki ve görevini düzenlemekte olup Genel Bilgi Toplama Yönergesi'ne dayanak kılınması isabetsizdir. Zira maddenin, açık bir şekilde istihbari nitelikteki bilgile-

rin toplanmasını konu edindiği açıktır. Bu kapsamda bilgi toplanmasının amacı, ancak anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirlerin alınması ve emniyet ve asayişin sağlanmasıdır. Belirtilen hedefler ise, suç işlenmesinden önceki durumu göstermektedir.

d. JTG Yönergesi Madde 42/e

Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nin dayandığı normları gösteren 3. maddesi, “Kanuni Dayanak” başlığını taşımakta iken, bu maddede bir yönetmelik hükmünün de sayılması olması oldukça dikkat çekicidir.

Yönerge'nin —yanlış da olsa— iki kanunun belirli hükümlerinin dışında doğrudan Yönetmelik hükmüne dayandırılması, 10.03.1983 tarih ve 2803 sayılı Jandarma Kanunu'nun “GBT kurumu”na dayanak kılınamayacağı farkında olduğunu düşündürmektedir. Zira anılan kanunda genel bilgi toplama kurumuna dayanak kılınabilecek bir hüküm bulunmamaktadır.

Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nin⁸ 42. maddesinin e fıkrası şöyle-
dir:

“(Jandarma) Eski hükümlülerin, sabıkalı ya da şüpheli ve serserilerin, iş ve ilişkilerini araştırır. Belirli zaman aralıklarıyla çevrelerinde gizlice soruşturur ve elde ettiği bilgileri kayıtlara geçirerek; toplumun emniyet ve asayiş yönünden, gerekli önlemleri alır. Bu gibilerin suç işlemesini önler. Jandarmanın bu konuya ilişkin görevleri bir yönergede gösterilir.”

Bu maddenin de İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık, İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı Bilgi Toplama Yönergesi'nin “yakalansalar dahi bazı suçları işlemiş olan kişiler” ile ilgili olarak kayıt tutulmasını konu edinmediği ve bu uygulamayı temellendirmediği başkaca açıklamaya gerek bırakmayacak kadar açık olduğundan burada bu şekilde tespitle yetiniyoruz.

Bu itibarla yakalanmış olsa bile Yönerge'nin 9. maddesinin b fıkrasında sayılan suçlar ile ilgili hüküm ve hükme dayalı uygulamanın yasal bir dayanağının olmadığı, dola-

⁸ Resmi Gazete, 17.12.1983, Sayı 18254.

yısıyla, Yönerge'nin bu konuya ilişkin hükümlerinin ve bu hükümler doğrultusunda yapılan bilgi toplama işlemlerinin hukuka aykırı olduğu sabittir.

6. Kanuni Dayanağı Olmadan Kişisel Verilerin Kaydedilmesi: Hukuka Aykırılık

a. Hakkında Yakalama Kararı Bulunan Kişiler İle İlgili Veri Kaydedilmesi

Yönerge'nin hakkında yakalama emri düzenlenmiş olan kişiler hakkında arama kaydı tutulacağına ilişkin kısmı, hem sistemin kuruluş amacına uygun hem de ilgili kanun hükümlerine dayandığından hukuka uygundur. Bu husus, yukarıda incelenmiş olduğundan burada tespitle yetiniyoruz.

b. Yönerge'nin 9/b Fıkrası Kapsamına Giren Suçlar İle İlgili Veri Kaydedilmesi

Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına giren bir suçla ilgili olarak yakalanmış kişiler veya yakalama kararı olmasa bile hakkında kovuşturma açılmış kişiler hakkında bilgi kaydedilmesinin herhangi bir kanun hükmüne dayanmadığı yukarıda açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Genel Bilgi Toplama Yönergesi, kişisel verilerin kaydedilmesinde hukuka aykırılığı ortadan kaldıracak bir düzenleme niteliğinde değildir. Kişiler hakkında verilmiş olan arama kararlarının genel bilgi toplama programına kaydedilmesi, konu Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nde düzenlendiği için değil, kanundan (3152 sayılı Kanunu'nun 13/c fıkrası) kaynaklandığı için hukuka uygundur. Arama kararları dışındaki bilgilerin genel bilgi toplama programına kaydedilmesi ise, bu yönde herhangi bir kanuni düzenleme olmadığından hukuka aykırıdır.

Kişiler ile ilgili verilerin hukuka aykırı olarak kaydedilmesi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "hukuka aykırı olarak kişisel verilerin kaydedilmesi"⁹ başlıklı 135. maddesinin 1.

⁹ Kişisel verilerin kaydedilmesi

fıkrası hükmüne göre suçtur. Zira burada kişisel verilerin kaydedilmesinde hukuka aykırılığı ortadan kaldıracak ve Yönerge'nin bu kapsamını hukuka uygun hale getirecek bir kanun düzenlemesi bulunmamaktadır.¹⁰ Ayrıca genel bilgi toplama programına veri girişi, kamu görevlisi olan kolluk görevlileri tarafından yapıldığından bu suçların nitelikli hali gerçekleşmiş olacaktır.¹¹

c. Yakalamaya Rağmen Madde 9/b Kapsamındaki Bilgilerin Silinmemesi

Yönerge'nin; 9/b kapsamına giren bir suçtan dolayı hakkında arama kararı olmaksızın

Madde 135: (1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Kişilerin siyasî, felsefî veya dinî görüşlerine, ırkî kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlâkî eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikâl bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

¹⁰ Nitekim TCK 135 maddesinin gerekçesinin konu ile ilgili bölümü de tezimizi desteklemektedir:

"Suçun konusu, kişisel verilerdir. Gerçek kişiyle ilgili her türlü bilgi, kişisel veri olarak kabul edilmelidir.

Söz konusu suç tanımında kişisel verilerin bilgisayar ortamında veya kağıt üzerinde kayda alınması arasında bir ayırım gözetilmemiştir. Bu bakımdan, söz konusu suç tanımı ile Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan Türkiye'nin de 28 Ocak 1981 tarihinde imzalamakla taraf olduğu "Kişisel Nitelikteki Verilerin Otomatik İşleme Tabii Tutulması Karşısında Şahısların Korunmasına Dair Sözleşme"nin ilgili hükümlerine geçerlilik tanınmıştır.

Bu suçun oluşabilmesi için, kişisel verilerin hukuka aykırı bir şekilde kayda alınması gerekir. Kişinin rızası ile kendisiyle ilgili bilgilerin kayda alınmasının suç oluşturmayacağı muhakkaktır. Belirli nitelikteki kişisel verilerin kayda alınması kanun hükmünün gereği olarak yapılmaktadır. Bu bakımdan, çeşitli kamu kurumlarında verilen kamu hizmetinin gereği olarak kişilerle ilgili bazı bilgiler **ilgili kanun hükümlerine istinaden** (vurgu yazara aittir.) kayda alınmaktadır. Bu durumlarda, söz konusu suç oluşmayacaktır".

¹¹ Nitelikli Hâller

Madde 137: (1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların;

a) Kamu görevlisi tarafından ve görevinin verdiği yetki kötüye kullanılmak suretiyle,

b) Belli bir meslek ve sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle,

işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

kovuşturma açılmış olan kişilerle ilgili bilgi kaydedilmesi hukuka aykırı olduğu gibi Yönerge'nin; 9/b kapsamına giren bir suçtan dolayı hakkında arama kararı verilmiş olan kişilerin yakalanmasına rağmen, yakalama kaydının "YAKALANDI" durumuna çevrileceğine ve ancak bazı sınırlı hallerde iptal edileceğine ilişkin hükümleri de herhangi bir kanuna dayanmadığından kanuna aykırıdır.

Kaldı ki Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 90. maddesinin 6. fıkrasına, "Yakalama emrine konu işlemin yerine getirilmesi nedeniyle yakalama emrinin çıkarılma amacının ortadan kalkması durumunda mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından yakalama emrinin derhal iadesi istenir".

Yakalamaya rağmen arama kaydının iptal edilmemesi şeklindeki düzenleme ve uygulama, herhangi bir kanun hükmüne dayanmadığından Türk Ceza Kanunu'nun 138. maddesinde düzenlenmiş olan "Verileri yok etme"¹² suçunu oluşturmaktadır. Bu hükümde belirtilen halin gerçekleşmesine rağmen yakalama emrinin iadesini istemeyen hâkim ve cumhuriyet savcısı bakımından görevi ihmal ve bu talimatı aldığı halde gereğini yerine getirmeyen kolluk görevlileri bakımından ise, bu maddedeki "verileri yok etme" suçunun unsurları oluşmuş olacaktır.

d. Yakalamaya Rağmen Arama Kararlarının İptal Edilmemesi

Hakkında verilmiş arama kararı yerine getirilmiş olmasına rağmen genel bilgi toplama programındaki arama kayıtlarının düşürülmemesi sebebiyle zaman zaman kişiler hakkında haksız yakalama ve gözaltı işlemlerinin yapıldığı görülmektedir. Bu durumun hukuka aykırı olduğu ve yukarıda açıklanan "Verileri yok etme" suçunu oluşturduğu açıktır. Ayrıca idare hakkında tazminat davası açılması mümkündür.¹³

¹² Verileri Yok Etmeme

Madde 138: (1) Kanunların belirlediği sürelerin geçmiş olmasına karşın verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanlara görevlerini yerine getirmediğinde altı aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.

¹³ "Gıyabi tutukluluk kararının mahkemece kaldırılmasına rağmen, davacının şikayetçi olarak gittiği karakol-

GBT SORGULAMASI – GBT UYGULAMASI

1. Genel Olarak

Günlük hayatta "GBT uygulaması" olarak nitelenen bir uygulama, yaygın ve sık bir şekilde yapılmaktadır. Bu uygulama, kolluk kuvvetleri tarafından fiili tertibat alınmak suretiyle, havalimanlarında, şehir meydanlarında, toplu taşıma araçlarında, yollarda gelip geçen kişiler hakkında ve kişilerin kimlik belgeleri üzerinden genel bilgi toplama programından sorgulama yapılması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Genel bilgi toplama programında sorgulama, kolluk kuvvetlerinin genel bilgi toplama ile görevli ve yetkili birimleri tarafından yapılır.

Bu bölümde incelenen her türlü GBT sorgulaması ve/veya uygulaması, hakkında arama kararı bulunan kişilerin yakalanmasını amaçlamak durumundadır.

Kolluk kuvvetleri, kişilere kimlik sorma yetkisini kullandığı hemen her durumda genel bilgi toplama programından bu kişilerin genel bilgi toplama kayıtlarına da bakmakta, haklarında herhangi bir arama kaydının olup olmadığını kontrol etmektedir.

Sistemde sorgulama yapıldığı her durumda da bu kayıtlar, sistemde tarama yapan görevlilerin önüne gelmekte, hakkında kayıt tutulmuş olan kişilere peşinen suçlu nazarıyla bakılmasına, bu görevliler veya merciler karşısında suçlu sayılarak, bu bakış doğrultusunda aleyhine tavır alınması veya işlem yapılmasına sebebiyet vermektedir. Bu şekilde uygulama ile idareye başvuran bir kişinin, ruhsat başvurusuna bu kayıtlar sebebiyle olumsuz cevap

da, kaldırılmış olan gıyabi tutuklama kararı uygulanıp gözaltına alınmasında idarelerin ağır hizmet kusuru bulunduğu, bu nedenle idarelerce davacının maddi ve manevi zararlarının tazmini gerektiği" yönündeki karar için bkz.: **Danıştay 10. Daire**, E. 2006/6131 K. 2008/4559 T. 18.06.2008.); "Hapis cezası infaz edilmesine rağmen genel bilgi toplama sisteminden silinmediğinden davacının belli aralıklarla gözaltına alınmasında idarenin hizmet kusuru bulunduğu ve bu sebeple duyulan elem ve üzüntü karşılığı manevi tazminat ödenmesi gerektiği" yönündeki karar için bkz.: **Danıştay 10. Daire**, E. 2007/1376 K. 2007/4756 T. 17.10.2007. (kazanci.com)

verilmesi veya hakkında kayıt bulunan bir kişi hakkında başkaca bir suçtan dolayı tabi tutulduğu bir soruşturma veya kovuşturmada önyargılı davranılması, sistemdeki kayıtların soruşturma veya kovuşturma konusu olay ile hiçbir ilgisi olmasa bile bu kayıtların ilgili kişi aleyhine karine olarak kullanılması ve mesela hakkında tutuklama kararı verilirken suç işlemiş olabileceğine ilişkin kanaatin kuvvetlenmesine yol açması her zaman mümkündür.

Kamu görevine talip olan veya kamu otoritelerinden herhangi ruhsat vb. nitelikte izin alınmasını gerektiren her durumda başvurunun genel bilgi toplama sisteminde kaydının olup olmadığına bakılmakta, sonucuna göre işlem yapılmaktadır.

2. GBT Sorgulaması

a. Polisin Durdurma ve Kimlik Sorma Yetkisi

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'na, 5681 sayılı Kanun'un 1. maddesi ile eklenmiş olan "Durdurma ve Kimlik Sorma" başlıklı 4/A maddesinin 1. fıkrasının "c" bendine¹⁴ göre, Polis, "Hakkında yakalama emri

ya da zorla getirme kararı verilmiş olan kişileri tespit etmek amacıyla" kişileri ve araçları durdurabilir. Bu tespit, polis tarafından, elindeki yakalama emri veya zorla getirme kararındaki bilgilerden yola çıkılarak ve öncelikle kişilerden alacağı kimlik belgeleri üzerinden yapılacağına göre, bu durumda genel bilgi toplama programında kayıt sorgulaması yapılacağı tabiidir.

Belirtmek gerekir ki bu yetki, sınırsız olmayıp belirli şartlara bağlıdır. Buna göre durdurma ve kimlik sorma yetkisinin şart ve unsurları şunlardır:

Durdurma süresi, durdurma sebebine esas teşkil eden işlemin gerçekleştirilmesi için zorunlu olan süreden fazla olamaz.

Durdurma sebebinin ortadan kalkması halinde kişilerin ve araçların ayrılmasına izin verilir.

Polis, durdurduğu kişi üzerinde veya aracında silah veya tehlike oluşturan diğer bir eşyanın bulunduğu hususunda yeterli şüphenin varlığı halinde, kendisine veya başkalarına zarar verilmesini önlemek amacıyla yönelik gerekli tedbirleri alabilir. Ancak bu amaçla kişinin üzerindeki elbisenin çıkarılması veya aracın, dışarıdan bakıldığında içerisi görünmeyen bölümlerinin açılması istenemez.

Bu Kanun ve diğer kanunların verdiği görevlerin yerine getirilmesi sırasında, polis tarafından gerekli işlemler için durdurulan kişiler ve araçlarla ilgili hükümler saklıdır.

Polis, görevini yerine getirirken, kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi gösterdikten sonra, kişilere kimliğini sorabilir. Bu kişilere kimliğini ispatlamaları hususunda gerekli kolaylık gösterilir.

Belgesinin bulunmaması, açıklamada bulunmaktan kaçınması veya gerçeğe aykırı beyanda bulunması dolayısıyla ya da sair surette kimliği belirlenemeyen kişi tutularak durumdan derhal Cumhuriyet savcısı haberdar edilir. Bu kişi, kimliği açık bir şekilde anlaşılincaya kadar gözaltına alınır ve gerekirse tutuklanır. Gözaltına ve tutuklamaya karar verme yetkisi ve usulü bakımından 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır.

Kimliğinin tespiti amacıyla tutulan kişiye, kimliği tespit edildikten sonra ve talepte bulunması halinde, bu amaçla tutulduğuna ve tutulma süresine dair bir belge verilir. Kişinin kimliğinin belirlenmesi durumunda, bu nedenle gözaltına alınma veya tutuklanma haline derhal son verilir.

Nüfusa kayıtlı olmadığı için kimliği tespit edilemeyen kişilerin nüfusa kayıtlarının temini için gerekli işlemler yapıldıktan sonra, 5'inci maddeye göre fotoğraf ve parmak izi tespit edilerek kayda alınır.

Kimliği tespit edilemeyen kişinin yabancı olduğunun anlaşılması halinde, 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümlerine göre işlem yapılır.

¹⁴ GBT uygulamasına dayanak kılınabileceğinden maddenin tam metnini veriyoruz:

Durdurma ve Kimlik Sorma

Madde 4/A: (Ek: 5681 - 2.6.2007 / madde 1) Polis, kişileri ve araçları;

- Bir suç veya kabahatin işlenmesini önlemek,
- Suç işlendikten sonra kaçan faillerin yakalanmasını sağlamak, işlenen suç veya kabahatlerin faillerinin kimliklerini tespit etmek,
- Hakkında yakalama emri ya da zorla getirme kararı verilmiş olan kişileri tespit etmek,
- Kişilerin hayatı, vücut bütünlüğü veya malvarlığı bakımından ya da topluma yönelik mevcut veya muhtemel bir tehlikeyi önlemek, amacıyla durdurabilir.

Durdurma yetkisinin kullanılabilmesi için polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin bulunması gerekir. Süreklilik arz edecek, fiili durum ve keyfilik oluşturacak şekilde durdurma işlemi yapılamaz.

Polis, durdurduğu kişiye durdurma sebebini bildirir ve durdurma sebebine ilişkin sorular sorabilir; kimliğini veya bulundurulması gerekli diğer belgelerin ibraz edilmesini isteyebilir.

- Hakkında yakalama emri ya da zorla getirme kararı verilmiş olan kişileri tespit etmek amacı,
- Polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin bulunması,
- Süreklilik arz edecek, fiili durum ve keyfilik oluşturacak şekilde durdurma işlemi yapılmaması.

Önemle belirtmek gerekir ki hakkında arama kararı bulunan kişilerin yakalanması için tek yol bu maddede belirtilen uygulamanın yapılması değildir. Aksine bu amaçla başvurulması gereken asıl yöntem, aranan kişilerin bilinen adreslerinde, nüfus kayıtlarının bulunduğu yerde aranmasıdır.

Dolayısıyla belirli bir şüpheli/sanık hakkında olmaksızın ve “hakkında arama kaydı bulunan herhangi bir kişinin uygulama yapılan kişilerin içerisinde bulunabileceği” şeklinde bir saikle, insanların kalabalık olarak bulunduğu yerlerde gelip geçen herkes hakkında uygulanan durdurma ve kimlik sorma işlemleri kana ve hukuka aykırıdır.

b. 5271 Madde 116-118 ve 2559 Madde 13, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği Madde 30: Yakalama Amacıyla Arama

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “Şüpheli veya sanıkla ilgili arama” başlıklı 116. maddesine göre, “Yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe varsa; şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir.”

Yine aynı kanunun “Diğer kişilerle ilgili arama” başlıklı 117. maddesine göre,

- 1) Şüphelinin veya sanığın yakalanabilmesi veya suç delillerinin elde edilebilmesi amacıyla, diğer bir kişinin de üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir.
- 2) Bu hallerde aramanın yapılması, aranan kişinin veya suçun delillerinin belirtilen yerlerde bulunduğu kabul edilebilmesine olanak sağlayan olayların varlığına bağlıdır.

- 3) Bu sınırlama, şüphelinin veya sanığın bulunduğu yerler ile, izlendiği sırada girdiği yerler hakkında geçerli değildir.

Bu konu ile ilgili diğer bir hüküm ise, gece arama yapılmasını sınırlayan aynı kanunun “Gece yapılacak arama” başlıklı 118. maddesidir:

- 1) Konutta, işyerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vaktinde arama yapılamaz.
- 2) Suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan haller ile yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişi veya tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla yapılan aramalarda, birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

2559 sayılı Kanun'un 13. maddesinin B fıkrası ise, bu hususta polisi yetkilendirmektedir. “Polis, haklarında yetkili mercilerce verilen yakalama veya tutuklama kararı bulunanları, yakalar ve gerekli kanuni işlemleri yapar.”

Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'nin¹⁵ “Konut, işyeri ve eklentilerinde aramanın yapılması” başlıklı 30. maddesi şöyledir: “Haklarında gıyabî tutuklama veya yakalama kararı bulunan kişilerin yakalanması için yapılacak aramalarda, ayrıca arama kararı verilmesi gerekli değildir. Bu gibi hâllerde sadece yakalanacak kişiyle ilişkili işlemler yapılabilir. O yerde bulunan diğer kişiler hakkında, ayrıca karar verilmemişse, arama yapılamaz.”

Bu hükümler, arama kararlarının yerine getirilmesinde asıl uygulanması gereken yöntemi düzenlemektedir. Buna göre hakkında yakalama emri düzenlenmiş kişilerin yakalanmasında başvurulacak temel yöntem, aranan kişilerin bilinen adreslerinde, nüfus kayıtlarının bulunduğu yerde arama (ve araştırma) yapılmasıdır.

Bu hükümlerle ilgili olarak ilk dikkat çeken husus, bu maddede düzenlenen “arama” işleminin, herkesle ilgili değil, ancak belirli bir soruşturma veya kovuşturma çerçevesinde ve o soruşturma veya kovuşturmanın şüpheli veya sanığı olan kişiler hakkında söz konusu

¹⁵ Resmi Gazete, 01.06.2005, Sayı 25832.

olmasıdır. Yine bu kişiler için dahi olsa arama işlemi, makul şüphenin varlığına bağlıdır.

Buna göre;

- Şüpheli veya sanığın yakalanması amacıyla,
- Yakalanabileceği hususunda makul şüphe varsa,
- Şüphelinin veya sanığın eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerlerde, arama yapılabilir.

Diğer kişiler ile ilgili arama yapılabilmesi ise, yukarıda sayılan şartlara ilave olarak;

- Aranılan kişinin belirtilen yerlerde bulunduğu kabul edilebilmesine olanak sağlayan olayların varlığının bulunmasına bağlıdır. Ancak, şüphelinin veya sanığın bulunduğu yerler ile, izlendiği sırada girdiği yerler hakkında bu şartların varlığı aranmayacaktır.
- Arama kararı için iki halde de geçerli olan diğer bir sınırlama ise, aramanın gece yapılamayacak olmasıdır. Ancak kanun, bu sınırlamaya da bir istisna getirmiştir: Suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan haller ile yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişi veya tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla yapılacak aramalar.¹⁶

Gerek, 5271 sayılı Kanun'un 116. maddesi, gerekse, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'nin 30. maddesi, "konut ve işyeri ve diğer yerlerde arama yapılması"nın düzenlenmektedir. Buna göre, arama işlemi, belirtilen yerlerde haklarında gıyabî tutuklama veya tutuklama kararı ile yakalama emri veya zorla getirme kararı bulunan kişilerin yakalanması için yapılabilecektir. Bu işlem, bu amaç ve kapsamla sınırlı olarak yapılmak gerektiğinden, bu aramada kendisi dolayısıyla işlem yapılmakta olan kişinin orada bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. Bu arama, bir konut, işyeri ve eklentisine girilerek orada bulu-

nan kişiler hakkında genel bilgi toplama sisteminde kayıt olup olmadığının kontrolünü sağlamak amacıyla değil, hakkında aramak kararı bulunan belirli bir kişinin yakalanması amacıyla yapılabilecektir.

Bu tür bir arama işleminin yapılabilmesi için genel bilgi toplama sisteminde hakkında arama kaydı bulunan kişi veya kişilerin "arama" yapılacak "o yer"de bulunabileceği konusunda "adli ve önleme aramalarında" aranan makul şüphenin mevcut olması gerekir. Nitekim bu maddelerde, bu kişiler dışındaki kişiler bakımından yapılacak işleme sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlamalar, bu maddelerdeki aramanın, her hal ve şart veya her kişi hakkında değil, haklarında tutuklama kararı veya yakalama emri veya zorla getirme kararı bulunan kişiler hakkında icra edilebileceğini, ilgisiz kişiler hakkında arama yapılamayacağını, bunun için olan usul ve şartlara uygun bir arama kararının bulunması gerektiğini göstermektedir. Buna göre, sadece hakkında genel bilgi toplama sisteminde kayıt bulunan, adı-sanı belli kişilerin yakalanması amacıyla ve ancak bu kişilerin orada bulunabileceğini gösteren şüphe sebeplerinin bulunması halinde konut, işyeri veya eklentilerine arama yapılmak üzere girilecek olup başka kiler hakkında genel bilgi toplama sorgulaması yapılamaz.

c. Yakalanan Kişiler Hakkında GBT Sorgulaması

Kolluk kuvvetleri, bir soruşturma aşamasında ifadesini alacakları ve/veya yakaladıkları kişiler hakkında rutin bir işlem olarak genel bilgi toplama programında sorgulama yapmaktadır. Buna göre, yakalanan bir kişi, başka bir suçtan dolayı hakkında arama kararı bulunup bulunmadığı araştırılmadan, serbest bırakılmamaktadır. Kolluk kuvvetlerinin bu sorgulamayı yapmadan hakkında arama kararı bulunan bir kişinin serbest kalmasına sebep olması halinde "görevi ihmal" suçunu işlemiş olacağı kabul edilmektedir.¹⁷

¹⁶ **Madde 118:** (1) Konutta, işyerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vaktinde arama yapılamaz.

(2) Suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan haller ile yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişi veya tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla yapılan aramalarda, birinci fıkraya hükmü uygulanmaz.

¹⁷ "Bilgi Toplama Yönergesine göre, adli soruşturma nedeniyle yakalanan kişilerin aranan kişilerden olup olmadıklarının araştırılması da bu hususta ayrıca ve özellikle bir emir verilmesini gerektirmeyen, rutin olarak yapılması gereken işlemlerdendir." Yargıtay

3. GBT Uygulaması

a. “GBT Yakalaması”

“GBT Yakalaması” şeklinde tanımlanan ve bir kişinin peşinen yakalanıp daha sonra hakkında genel bilgi toplama programında sorgu yapılması durumunu ifade eden uygulama, kanunda düzenlenmeyen bir yakalama tarzıdır.

GBT Yakalaması, hakkında arama kararı bulunan kişinin yakalanmasından farklıdır. Değınilen ve yukarıda incelenmiş olan işlemde, sanık hakkında yakalama emri düzenlendiğı tespit edildikten sonra yakalanması söz konusu iken; burada tam zıddı bir uygulama söz konusudur.

Hangi hallerde yakalama emrinin düzenlenebileceğı konusu, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 98. maddesinde¹⁸ açıkça belirtilmiş olup anılan maddelerde genel bilgi toplama programında sorgu yapmak üzere ve/veya bu amaçla yakalama yapılmasına imkân tanıyan bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla “GBT yakalaması”, kanuna ve hukuka açıkça aykırıdır.

b. 2559 Madde 9: Önleme Araması

Uygulamada “GBT sorgulaması”nın sıklıkla yapıldığı yerlere ilişkin düzenlemeler içerdiğinden “GBT uygulamasına” dayanak teşkil eder görünen 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun 5681 sayılı Kanun’un 3.

Ceza Genel Kurulu, E. 2002/4-255 K. 2002/383, 12.11.2002. (kazanci.com)

¹⁸ Yakalama Emri ve Nedenleri

Madde 98: (Değışik 1. fıkrası: 5353 - 25.5.2005 / madde 10) (1) Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Ayrıca, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından da yakalama emri düzenlenebilir.

(2) Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler.

(3) Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re’sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim veya mahkeme tarafından düzenlenir.

(4) Yakalama emrinde, kişinin açık eşkali, bilindiğinde kimliğı ve yüklenen suç ile yakalandığında nereye gönderileceğı gösterilir.

maddesi ile değışik “Önleme Araması” başlıklı 9. maddesinin; gerek düzenlediğı konu gerekse hedeflediğı amaç itibarıyla bu nitelikten uzak olduğı açıkça anlaşılmaktadır:

“Polis, tehlikenin veya suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla usulüne göre verilmiş sulh ceza hakiminin kararı veya bu sebeplere bağılı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mülki amirin vereceğı yazılı emirle; kişilerin üstlerini, araçlarını, özel kağıtlarını ve eşyasını arar; alınması gereken tedbirleri alır, suç delillerini koruma altına alarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre gerekli işlemleri yapar.”

Uygulamada kolluk kuvvetlerinin önleme araması kapsamında kimlik sorma işlemine tabi tuttuğı kişilerin genel bilgi toplama kayıtlarını da sorguladığı görülmektedir. Ancak polis teşkilatına verilen bu yetkinin amacı, suç işlenmesini önlemek olduğuna göre bu madde kapsamında uygulama yapıldığında kişiler hakkında GBT sisteminde sorgulama yapılmaması gerekir.

İncelediğimiz maddede düzenlenen işlemlerin amacı, 1. fıkrasında belirtildiğı üzere, “tehlikenin veya suç işlenmesinin önlenmesi”nden ibarettir. Bu amaç, hakkında arama kararı bulunan kişilerin tespitini amaçlaması gereken “GBT uygulamasına” dayanak teşkil edemez.

Bu madde gereğince yapılacak uygulamanın da hakkında arama kararı bulunan kişilerin tespiti ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Zira bu madde gereğince, belirtilen yerlerde ve maddede gösterilen şartların varlığı halinde polis, “*kisilerin üstlerini, araçlarını, özel kağıtlarını ve eşyasını arar; alınması gereken tedbirleri alır, suç delillerini koruma altına alarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre gerekli işlemleri yapar*”. Sayılan işlemler arasında GBT uygulamasına haklılık kazandıracak bir işlemin olmadığı görülmektedir.

4. Avukatlara Cezaevlerinde GBT Sorgulaması

Tutuklu veya hükümlü bulunan müvekkille-ri ile görüşmek için cezaevlerine giden avukatlar hakkında genel bilgi toplama programında sorgulama yapıldığı ve bunun neticesinde bazı avukatlar hakkında işlem de yapıldığı bilinmektedir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından İçişleri Bakanlığı'na gönderildiğini öğrendiğimiz bir yazı ile "Jandarmanın, Bilgi Toplama Yönergesi gereği ve lüzumu hâlinde genel Bilgi Toplama sorgulamasını avukatın hükümlü ve tutukluya erişimini engellemeyecek, kısıtlamayacak veya zorlaştırmayacak şekilde yapmasının uygun olacağı" bildirilmiştir.

Müvekkilli ile görüşmek için cezaevlerine girerken avukat olduğunu gösteren belgeyi görevlilere ibraz ve teslim eden avukatlar hakkında, yokluklarında ve rızalarının alınması söz konusu olmaksızın, teslim ettikleri belgeler üzerinden genel bilgi toplama programında sorgulama yapılması, yargı görevi yapan avukatın saygınlığına gölge düşürecek bir uygulamadır.

Türk Ceza Kanunu'nun tanımlar başlıklı 6. maddesine göre, yüksek mahkemeler ve adli, idarî ve askerî mahkemeler üye ve hâkimleri ve Cumhuriyet savcısı gibi avukatlar da yargı görevi yapmaktadır. Yine hâkim ve savcılar gibi avukatlar hakkında da soruşturma ve kovuşturma yapılması ve haklarında koruma tedbirlerine başvurulması bazı şart ve esaslara bağlanmıştır.¹⁹ Avukat, aynı zamanda ceza

muhakemesi sisteminde savunma makamını temsil etmektedir.

Cezaevlerinde müvekkilli ile görüşmeye gelen avukatlar hakkında genel bilgi toplama programında sorgulama yapılması, avukatlara sağlanan kanuni güvencelere aykırı olduğu gibi bu uygulamanın herhangi bir kanuni dayanağı da bulunmamaktadır.

Kaldı ki hakkında arama kararı bulunduğu öğrenilen avukat yakalanıp gözaltına alınmayacak ve böylelikle arama kararının gereği de yerine getirilemeyecektir. Zira kanuna göre, avukatlar hakkında ancak ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suçtan dolayı suçüstü halinde ve bizzat Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma yapılacaktır. (19.03.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, madde 61)

Yine kim olursa olsun hakkında arama kararı bulunan kişilerin yakalanmasında öncelikli işlem, onların bilinen adreslerinden araştırma yapılmasıdır. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'na göre bir büro tutmak ve bürosunu veya konutunu değiştirdiğinde yenilerinin adresini bir hafta içerisinde baroya bildirmek zorunda olan²⁰ bir avukat hakkında verilmiş olan bir

19 Soruşturmaya Yetkili Cumhuriyet Savcısı:

Madde 58: (Değişik madde: 23.01.2008-5728 S.K./331. madde).

Avukatların avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma, Adalet Bakanlığının vereceği izin üzerine, suçun işlendiği yer Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır. Avukat yazıhaneleri ve konutları ancak mahkeme kararı ile ve kararda belirtilen olayla ilgili olarak Cumhuriyet savcısı denetiminde ve baro temsilcisinin katılımı ile aranabilir. Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suçtan dolayı suçüstü hali dışında avukatın üzeri aranamaz.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemesi Kanununun duruşmanın inzibatına ilişkin hükümleri saklıdır. Şu kadar ki, bu hükümlere göre avukatlar tutuklanamayacağı gibi, haklarında disiplin hapsi veya para cezası da verilemez.

Kovuşturma İzni, Son Soruşturmanın Açılması Kararı ve Duruşmanın Yapılacağı Mahkeme:

Madde 59: 58'inci maddeye göre yapılan soruşturmaya ait dosya Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne tevdi olunur. İnceleme sonunda kovuşturma yapılması gerekli görüldüğü takdirde dosya, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesine en yakın bulunan ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet Savcılığına gönderilir.

Cumhuriyet Savcısı beş gün içinde, iddianamesini düzenleyerek dosyayı son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine verir.

İddianamenin bir örneği, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun hükümleri uyarınca, hakkında kovuşturma yapılan avukata tebliğ olunur. Bu tebliğ üzerine avukat, kanunda yazılı süre içinde bazı delillerin toplanmasını ister veya kabule değer bir istemde bulunursa nazara alınır, gerekirse soruşturma başkan tarafından derinleştirilir.

Haklarında son soruşturmanın açılmasına karar verilen avukatların duruşmaları, suçun işlendiği yer ağır ceza mahkemesinde yapılır. (Ek cümle: 02.05.2001 - 4667/38. madde) Durum avukatın kayıtlı olduğu baroya bildirilir.

20 Büro Edinme Zorunluluğu:

Madde 43: Her avukat, levhaya yazıldığı tarihten itibaren üç ay içinde baro bölgesinde bir büro kurmak zorundadır. Büronun niteliklerini barolar belirtir.

Bir avukatın birden fazla bürosu olamaz. Birlikte çalışan avukatlar ayrı büro edinemezler. (Ek cümleler: 02.05.2001 - 4667/29. madde) Avukatlık ortaklığı yurt içinde şube açamaz. Milletvekilleri, milletvekilliği süresince avukatlık yapamazlar.

Bürosunu veya konutunu değiştiren avukat yenilerinin adreslerini bir hafta içinde baroya bildirmek zorundadır.

arama kararının, usulüne uygun iş ve işlem yapılmak suretiyle her zaman yerine getirilmesi mümkün görünmektedir.

GBT KAYITLARININ KULLANILMASI

1. Genel Olarak

GBT kısaltmasının açılımı ve genel olarak sistemin tanımlanması yapılırken bu ifadeler, çoğu zaman genel bilgi tarama olarak okunup anlaşıldığı görülmektedir. Mahkeme kararları da dahil bazı yerlerde “genel bilgi tarama” niteliğinin, genel bilgi toplama kurumu ve uygulamasının yerine kullanıldığı görülmektedir. Oysa bilginin toplanması ve kullanılması ayrı ayrı süreçleri oluşturmaktadır. Genel bilgi tarama olarak ifade olunan uygulama, belirli durumlarda belirli kişiler hakkında genel bilgi toplama sisteminde arama yapılmasını, bulunan sonuçların kaydedilerek ilgili mercilere iletilmesini ifade etmektedir.

Yukarıda kısaca açıklandığı üzere Genel bilgi toplama programında toplanıp kayıt altına alınmış olan bilgilerin işin tabiatı gereği gizli kalmayacağı ve kullanıma sokulacağı açıktır. Zira kullanılma, bilgi toplamanın doğal, anlaşılabilir ve beklenebilir bir sonucudur.

Elde edilerek arşivlenen ve kayıtlara geçirilen bilgilerin kullanılacağı tabii olmakla birlikte burada önemli olan hangi bilgilerin nerede ve ne amaçla kullanılacağı hususudur.

Hangi hallerde genel bilgi toplama sisteminde sorgulama yapılacağı konusu, Yönerge’de sınırlı olarak düzenlenmiştir. Konuyu düzenleyen Yönerge’nin 10. maddesinin b fıkrasına göre, “*Güvenlik kuvvetleri kendi sorumluluk alanında el koydukları olaylarda; suç işleyen şahsın bilgisayar sorgulamasını yapar, geçmişte işledikleri suç kayıtları varsa tespit eder, soruşturma evrakına yazar.*”²¹

²¹ Yapılacak işlemi daha ayrıntılı bir şekilde düzenleyen diğer bir madde ise şöyledir:

Adli Soruşturmalar

Madde 20: a) Güvenlik kuvvetlerince yapılan adli soruşturmalarda, şüpheli yakalandığında adli makamlara teslim edilmeden önce, bilgisayar ortamında şahsın sorgulaması yapılır. Varsa alınan bilgiler, soruşturma dosyasına ilave edildikten sonra adli makamlara sevk edilir.

Burada herhangi bir ayırım veya tanımlama yapılmadan “kişi hakkında bulunacak suç kaydı”nın soruşturma dosyasına konulacağı belirtilmektedir. Nitekim uygulamada hem yakalama kararları hem de Yönerge’nin 9/b hükmünün kapsamına giren suçlara ilişkin kayıtlar kolluk görevlileri tarafından soruşturma dosyasına konulmaktadır.

Genel Bilgi Toplama Yönergesi’nin bir arama kararı olmadan da Yönerge’nin 9/b hükmü kapsamına giren suç iddiaları ile ilgili olarak kişiler hakkında genel bilgi toplama programında kayıt tutulmasına ilişkin hükmünün kanuni dayanağının bulunmadığı ve bu düzenlemenin hukuka aykırı olduğu yukarıda açıklanmıştır.

Yönerge’nin 9/b hükmünün kapsamına giren bir suç ile ilgili olarak hakkında kayıt bulunan kişilerin, tutulan kayıtların kullanılması neticesinde, başka bir zamanda bununla ilgili olmayan başka bir suç için yapılan adli bir işlem esnasında genel bilgi toplama kurumunun yasak meyvesi marifetiyle, peşinen suçlu sayılabileceği kuvvetle muhtemeldir.

Aynı şekilde kişi hakkında sistemde bulunan arama kararlarının da işlevini aşacak tarzda kullanılması halinde de aynı tehlikeye yol açılması her zaman mümkündür.

2. GBT Kayıtlarının Kullanılması

a. Kullanılacak Bilgiler

Yönerge’nin 10. maddesinin b fıkrasına göre, güvenlik kuvvetlerinin bir soruşturma yürütürken, genel bilgi toplama programından sanığın sorgulamasını yaparak tespit edip soruşturma evrakına yazacağı bilgiler, onun

b) Bilgisayar ortamında yapılan sorgulamada, şahsın başka yer güvenlik kuvvetlerince arananlardan olduğu tespit edildiğinde, arayan makama bilgi verilmekle birlikte, (a) fıkrasındaki anılan soruşturma dosyasına bu husus işlenerek adli merciinde bilgisine sunulması sağlanır.

c) Şahsın üzerinde çıkan kimlik belgesi, ateşli silah ile kullandığı motorlu taşıtın da çalıntı veya sahte olup olmadığı açısından bilgisayar ortamında sorgulamaları sağlanır.

d) Sanığın Cumhuriyet Başsavcılığına intikali sırasında hakkında yapılan soruşturma dosyasına 2 adet “Sanık Karar Takip Formu” (EK-C-2) konulur.

“geçmişte işlediği suç kayıtları”dır. Buna göre, soruşturma dosyasına konulacak bilgi, kişi hakkında soruşturma yapılırken onun hakkında tespit edilen arama kararlarından ibaret olmayıp kendisi ile ilgili olarak sistemde tespit edilecek bütün bilgilerin kullanılmasını öngörmektedir.

Buna göre, genel bilgi toplama programında kayıt altına alınacak ve dolayısıyla Yönerge'nin incelemekte olduğumuz 10/b hükmüne göre kullanılacak bilgiler, kişiler hakkında verilmiş olan arama kararları ile Yönerge'nin 9/b maddesinin kapsamına giren bir suçtan dolayı kişiler hakkında tutulmuş olan bilgilerdir.

b. “Suç Kaydı” Deyimi

Yönerge'nin bu maddesinde ve başka pek çok yerinde kullanılan “suç kaydı” deyimini, dikkat çekmektedir. Öncelikle bu deyim, bir hukuki deyim olmadığını belirtilmesi gerekir. Zira bu Yönerge, kişilerin belirli bir suç işlediği konusunda kesin hüküm olduğunu belirten sabıka kayıtlarının tutulmasını konu edinmemektedir. Yönerge'ye göre bir kişi hakkında kayıt tutulması için onun bir suçtan dolayı kesinleşmiş bir kararla mahkûm olması gerekmektedir.

Yönerge'nin 10/b hükmüne konu bilgiler, bir kişi hakkında herhangi bir suçtan dolayı arama kararı verilmiş olması veya kişinin Yönerge'nin 9/b hükmünün kapsamına giren bir suçtan dolayı yakalanmış olması ya da kişi hakkında Yönerge'nin 9/b hükmünün kapsamına giren bir suçtan dolayı kovuşturma yapılmasına ilişkin bilgilerden ibaret olmasına rağmen bu üç tür bilgiyi karşılamak üzere kullanılan “suç kaydı” deyimini, kişi hakkında kesinleşmiş mahkûmiyet hükmü bulunduğunu ima etmektedir.

Tutulan bilgilerin kişiler hakkında kesinleşmiş mahkûmiyet hükmü olduğu anlamına gelmediği ve böyle bir durumu işaret etmediği halde Yönerge'de “suç kaydı” deyiminin kullanılması, kişinin peşinen suçlu sayılmasına sebep olacaktır. Bu deyim, bu sebeple isabet-siz olduğu gibi suçsuzluk karinesine de aykırıdır.

c. Kullanım Şekli

Yönerge'nin 10. maddesine göre, kişi hakkında genel bilgi toplama programında tespit edilen bilgilerin kullanılması, bu bilgilerin sanık hakkında yapılmakta olan soruşturma dosyasına konulmasından ibarettir.

d. Yapılacak İşlemler

İnceleme konusunun sınırı sebebiyle yakalanan kişiler hakkında yapılacak işlemlerden, sadece yakalamayı yapan kolluk kuvvetlerinin genel bilgi toplama ile görevli birimleri tarafından yapılacak olanları ele alınmaktadır.

Buna göre, yakalamanın, aranan sanığın suç yeri güvenlik kuvveti dışında başka bir güvenlik kuvvetince yapılması halinde ilk bir saat içerisinde gönderilecek mesajla durum sanığın suç yeri güvenlik kuvvetine bildirilir. Suç yeri güvenlik kuvvetince, adli makam kanalı ile yakalama emrinin sanığın yakalandığı yer Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesi sağlanır. Yapılan işlem hakkında sanığı yakalayan yer güvenlik kuvvetine bilgi verilerek bilgi toplama kayıtlarında düşüm ve iptal işlemleri yapılır. (Yönerge, madde 18/a3)

Yönerge'nin madde 18/a4 hükmüne göre, bilgi toplama işlemlerinin göz altına alınma süreleri aşılmadan tamamlanması esas olduğundan bilgi formunu açarak kişiyi arayan birim ile yakalayan güvenlik kuvveti arasındaki mesaj alışverişi direk olarak bu iki birim arasında yapılır. İki birim arasında teknik imkânsızlıklar sebebiyle iletişim sağlanamaması durumunda il bilgi toplama birimleri olanaklarından yararlanılır. Yapılan işlemler birimlerin bağılılığı olan üst makamlarına bilgi olarak sunulur.

3. GBT Kayıtlarının Kullanılmasının Amacı

a. Kullanımın Amacı

Genel bilgi toplama programının oluşturulması ve genel bilgi toplama sisteminin oluşturulmasının sadece bir amacı ve sebebi bulunmaktadır. Bu da hakkında arama kararı bulunan kişilerin yakalanmasından ibarettir.

Yönerge'de yakalanan kişilerin "suç kaydı"nın kullanılmasının amacı belirtilmemiş ise de bu kullanmanın da amacı, sistemin kuruluş amacı doğrultusunda yakalama kararlarının yerine getirilmesi olmak zorundadır. Bu amaç doğrultusunda Yönerge değerlendirildiğinde kişilerin aranmasına ilişkin bilgiler dışındaki bilgilerin bir anlamı kalmamaktadır. Nitekim bu bilgilerin hukuka uygun bir kullanım yeri de bulunmamaktadır. Bu sebeple de hukuka aykırı bazı sonuçlara yol açmaktadır.

b. Kullanmanın Sınırları

Yakalama kararlarının yerine getirilmesi amacı, bu bilgilerin kullanılmasını ve ilgili mercilere bildirilmesini de gerektirir. Yakalama kararının icrası, bu işlemin işlevini teşkil ettiği gibi sınırlarını da belirlemektedir.

Hakkında başka bir soruşturma veya kovuşturma yapılmakta olan bir kişi hakkında yakalama kararı bulunması halinde bu bilginin, belirtilen işlemin gerektirdiği kadar ve bu oranda kullanılması gerekir.

Somut bir iddia veya olay ile ilgili olarak gerçekleştirilmekte olan bir soruşturma veya kovuşturmada, hakkında işlem yapılmakta olan şüpheli veya sanık hakkında başkaca bir arama kaydının bulunduğu öğrenilmesi ve bilinmesi ve bu kararın soruşturma veya kovuşturma dosyasına konulması, kolluk görevlileri başta olmak üzere, şüpheli/sanık hakkında işlem yapma/karar verme durumunda olan bütün ilgili ve yetkililerin hakkında söz konusu yakalama kararından dolayı kişi hakkında peşin yargılara varmalarına sebep olmaktadır.

Hukuka uygun bir maddi gerçek araştırması için Cumhuriyet savcısı ve hâkimin somut olaya ilişkin bilgi ve belgelerle baş başa bırakılması, onların önlerine, olaya yabancı bilgiler konulmaması gerekir. Aksi halde şüpheli/sanık hakkında yakalama kararı bulunduğu bilgisi, kişiler hakkında önemli kararlar verme yetkisine sahip olan savcı ve hakimin vicdanına göre serbest kanaat oluşturma faaliyetine fesat karıştıracaktır.

Hakkında yakalama emri düzenlendiği tespit edilen kişiler hakkında yapılacak uygulama, arama kararının niteliği ve yerine getirilmesi amacıyla sınırlı ve orantılı olmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre; hakkında arama kararı bulunan bir kişi, özgürlükten alıkonulmasından daha az katı olan diğer önlemlerin kamu yararının korunması için yeterli olamayacağı durumlarda gözaltına alınabilir.²²

4. Kanuni Dayanakları ve Hukuka Uygunluğu

a. Kişiler Hakkındaki Arama Kararlarının Kullanılması Bakımından

Kolluk kuvvetleri, bir soruşturma aşamasında ifadesini alacakları ve/veya yakaladıkları kişiler hakkında rutin bir işlem olarak genel bilgi toplama programında sorgulama yapmaktadır. Arama kararı bulunduğu bilgisinin kullanılması, bu kararın yerine getirilmesi için gerekli bir işlemdir.

Ancak bu kararın soruşturma veya kovuşturma dosyasına konulmasının, kişi hakkında başta görevli kolluk kuvvetleri olmak üzere adli mercilerin olumsuz ve haksız kanaat edinmesine yol açma tehlikesi bulunmaktadır.

Bu sebeple kişiler hakkında arama kararı bulunduğu bilgisi, mevcut olay ile ilgili dosyaya konulmadan ve sadece yakalama kararının icrası amacıyla Cumhuriyet savcısı veya hakime bildirilebilir. Zira bu işlemin amacı, hakkında arama kararı bulunan kişinin, savcılık veya sorgu aşamasında serbest bırakılmasına karar verilmesi halinde programda bulunan yakalama kararının işlevsiz bırakılmamasından ibarettir.

b. Yönerge'deki Diğer Bilgilerin Kullanılması Bakımından

Kişi Güvenliği ve Suçsuzluk Karnesi Bakımından

Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına giren bir suç ile ilgili olarak hakkında kayıt bulunan kişilerin, tutulan kayıtların kullanılması netice-

²² AİHM, 17.10.2006, 73792/01, Sultan Öner ve Diğerleri/Türkiye kararı. (kazanci.com).

sinde, başka bir zamanda bununla ilgisi olmayan başka bir suç için yapılan adli bir işlem esnasında genel bilgi toplama kurumunun yasak meyvesi marifetiyle, peşinen suçlu sayılabileceği kuvvetle muhtemeldir.

Bu bilgilere dayalı olarak hakkında bilgi bulunan kişiler aleyhine diğer bir soruşturma veya kovuşturmada olumsuz kanaat oluşturulmaktadır. Nitekim uygulamada soruşturma veya kovuşturmada gözaltına alma, tutuklama dahil koruma tedbirleri ile ilgili veya her türlü kararlarda karar verici mercilerin bu kişiler hakkında olumsuz kanaat oluşturarak değerlendirme ve takdir yetkilerini onların aleyhine kullandıkları görülmektedir.

Bu sebeple başka bir tarihte ve başka bir olay ile ilgili olan ve üstelik de iddia düzeyinde bulunan ve çoğu zaman bir iddianameye bile konu edilmemiş olan bir bilginin soruşturma veya kovuşturma dosyasına konulmasının herhangi bir kanuni dayanağı bulunmadığı gibi bu uygulamanın temel ve evrensel hukuk ilkelerine ve en başta kişinin masumiyeti ilkesine aykırı olduğu açıktır.

Muhakemenin etkilenmesi ihtimalinden dolayı genel bilgi toplama programında tarama yapılması, bulunan bilgilerin soruşturma dosyasına konulması, savcı ve hakimlerin maddi gerçeği zaten ellerinde buldukları zehabına kapılmalarına yol açabileceğinden dolayı soruşturma/kovuşturmanın selametine, amaç ve fonksiyonuna zarar verebileceği açıktır.

Genel bilgi toplama programında bulunan bilgilerin soruşturma/kovuşturma dosyasına konulması; isnadı ispatlama külfetini şüpheli/sanığa yüklemesi, şüpheli/sanık hakkında koruma tedbirlerine karar verilirken kişi aleyhine fiili karine teşkil etmesi ve hakimlerin tarafsızlığı ilkesini zedeleyebilmesi bakımından yönünden kişi güvenliği ve suçsuzluk karinesine aykırıdır:

“Verileri Hukuka Aykırı Olarak Verme veya Ele Geçirme” Suçu

Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına giren bir suç ile ilgili tespit edilen kayıtların tutulmasının bir kanuni dayanağının bulunmadığı gibi kullanılmasının da aynı şekilde bir kanuni dayanağının bulunmamaktadır.

Bu tespitlerin mantıki sonucu olarak; Yönerge'nin 9/b fıkrası kapsamına giren bir suç ile ilgili tespit edilen kayıtların kullanılmasının, sadece yakalama kararlarının kayıtlarının tutulmasına imkân sağlayan ve yukarıda incelenmiş olan 3152 sayılı Kanun'un 13. maddesinin c fıkrası hükmüne aykırı olduğu açıktır.

Bu sebeple de kişiler hakkında kişiler ile ilgili verilerin hukuka aykırı olarak kaydedilmesi suç olduğu gibi bu verilerin kullanılması da suçtur. Zira burada kişisel verilerin hukuka aykırı olarak edinilmesi söz konusudur. Genel bilgi toplama programında sorgulama yapılarak elde edilen hukuka aykırı verilerin kullanılması ile işlenmesi söz konusu olan suç, Türk Ceza Kanunu'nun 136. maddesinde düzenlenen “Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme”²³ suçudur.

5. GBT Kayıtlarının Delil Niteliği

Soruşturulmakta veya kovuşturulmakta olan bir olayla herhangi bir ilgisi ve bağlantısı bulunmayan genel bilgi toplama programındaki suç iddiası/bilgisinin varlığının ve dosyaya konulmasının, bu olayla ilgili maddi gerçeğin anlaşılmasına bir katkısının olmayacağı açıktır. Buna rağmen Yönerge'de bu bilginin bu şekilde kullanılacağı yazılıdır ve uygulama da bu şekilde yürümektedir.

Kişinin daha önce bir suç işlemiş olduğu iddiasının, karara bağlanıp kesin bir mahkumiyet hükmü ile ilgili olması halinde dahi, onun başka bir olayda suç işleyip işlememesi ile bir ilgisi yoktur; mahkumiyet hükmünün, başka ve ilgisiz bir olayın maddi gerçeğini açıklama konusunda bir fonksiyonu bulunmamaktadır.

Yargılamayı yapan hâkim, kişi hakkında daha önce verilmiş kesin bir mahkumiyet hükmü bulunduğu bilgisini, muhakeme sürecinde kullanamaz, sanık aleyhine bir delil sayamaz ve kanaatini buna dayandıramaz.

²³ **Verileri Hukuka Aykırı Olarak Verme veya Ele Geçirme**

Madde 136: (1) Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Kesinleşmiş bir ceza hükmüne, kovuşturulmakta olan suçun sabit olduğuna karar verildikten sonra o suça uygun ceza verilmesi aşamasında ve arttırma-eksiltme sebeplerinin uygulanması esnasında başvurulabilir.

Ancak herhangi bir kanun hükmüne dayanmaksızın genel bilgi toplama programına kaydedilmiş olan bilgilerin çoğunlukla kişi hakkında kanaat oluşturulurken kullanıldığı bilinmekte ise de herhangi bir delil niteliği olmayan bu tarz bilgilerin adli merciler tarafından açık bir şekilde somut bir adli işleme dayanak kılındığı bile vakidir. Hukuk mesleği adına utanç verici olan böylesi bir kullanımın çok bariz bir örneği, “geçmişte işledikleri çeşitli suçlar nedeniyle polis kaydı bulunan sanıklar” deyişiyle başlayan bir iddianamedir.²⁴

Kişi hakkında Yönerge'nin 9/b fıkrasına girilen bir kayıt bulunmasının ve bu bilginin kendisinin, soruşturma veya kovuşturmada herhangi bir delil niteliği yoktur. Bu bilgilerin bulunması, sorgulanması ve kullanılması kanuna aykırı ise de bu bilgiler, soruşturma veya kovuşturmada maddi gerçeğin araştırılmasında herhangi bir etki veya öneme sahip olamacağından hukuka aykırı delil niteliğinde bile değildir.

Bu bilgilerin hiçbir şekilde soruşturma veya kovuşturma dosyasına konulmaması gerekir.

6. Bilgilerin İlgilisine Bildirilmesi

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, bir avukat tarafından “müvekkili hakkında arama ya da yakalama kararı olup olmadığının ve böyle bir karar varsa ilgili bilgi ve belgelerin tarafında verilmesi” talepli olarak yapılan başvurunun, “talep edilen bilgi ve belgelerin verilmesi halinde suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşüre-

cek nitelikte bilgi ve belgelerden olması nedeniyle” reddine karar vermiştir.²⁵

Genel bilgi toplama sistemine bir kişi hakkında “aranıyor” kaydının işlenmesi, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “yakalama emri ve nedenleri” başlıklı 98. maddesine göre onun hakkında yakalama emri düzenlenmiş olmasına bağlıdır.

Yakalama emri, temel olarak; soruşturma aşamasında çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında ve kovuşturma aşamasında ise kaçak²⁶ sanık hakkında düzenlenebilir. Yakalama emrinin düzenlenmesinin söz konusu olduğu diğer iki durum ise, Tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından yakalama emri düzenlenmesi durumu ile yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenlenmesidir.

²⁵ http://www.bilgiedinmehakki.org/doc/BEDK_kararlar.pdf. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'nun 18.05.2009 tarih ve 2005/359 sayılı Kararı.

²⁶ Kaçak sanık ve kaçakların yargılanması Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 247. maddesinde düzenlenmiştir:

Kaçığın tanımı

Madde 247: (1) Hakkındaki kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiyse kaçak denir.

(Ek fıkra: 5353 - 25.5.2005 / madde 31) (2) Hakkında, 248'inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen suçlardan dolayı kovuşturma başlatılmış olan sanığın, yetkili mahkemece usulüne göre yapılan tebligata uymamasından dolayı verilen zorla getirilme kararı da yerine getirilemez ise, mahkeme;

a) Çağrının bir gazete ile sanığın bilinen konutunun kapısına asılmak suretiyle ilanına karar verir; yapılacak ilanlarda, on beş gün içinde gelmediği takdirde 248'inci maddede gösterilen tedbirlere hükmedilebileceğini ayrıca açıklar,

b) Bu işlemlerin yerine getirildiğinin bir tutanak ile saptanmasından itibaren on beş gün içinde başvurmayan sanığın kaçak olduğuna karar verir.

(3) Kaçak sanık hakkında kovuşturma yapılabilir. Ancak, daha önce sorgusu yapılmamış ise, mahkumiyet kararı verilemez.

(4) Duruşma yapılan hallerde kaçak sanığın müdafii yoksa mahkeme barodan bir avukat görevlendirilmesini ister.

²⁴ Bu konuda elimizde bir Cumhuriyet Savcısı tarafından düzenlenmiş bir iddianame bulunduğunu, belirtmek durumundayız. Bir hukuk skandalı olacak nitelikte bu iddianamenin fotokopisi elimizde olduğu gibi, bir meslektaşımızın bürosundaki ve mahkemesindeki dava dosyasında da mevcuttur.

Yakalama emri düzenlenmesini gerektiren son iki durumda şüpheli veya sanık, yakalama emri düzenlenmesi sürecinin içerisinde. Tutuklama talebinin reddi kararına Cumhuriyet savcısı tarafından itiraz edildiğinde kendisi, önceki işlemlerde bulunmuş hatta kendisi hakkında tutuklanma talep edilmiş olduğundan sorgusu da yapılmıştır. Sonuncu durumda ise, kişi, tutuklu veya hükümlü iken kaçmış yani yakalama emri düzenlenmesine bilerek ve isteyerek sebep olmuştur.

Yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ilk iki durumda, şüpheli/sanık hakkında yapılan işlemler onun yokluğunda yapılmıştır. Soruşturma aşamasında yapılan davete icabet etmediğinden kovuşturma aşamasında ise, zorla getirilmesine karar verilmiş olmasına rağmen bu karar da uygulanamadığından şüpheli/sanık hakkında yakalama emri düzenlenir. Bu işlemin amacı, şüpheli/sanığın ifadesinin alınması, sorgusunun yapılmasıdır. Her iki işlem de kişiye ulaşılmasını, davetin kendisine ulaştırılmasını gerektirir. Dolayısıyla arama kararı, öncelikle hakkında düzenlenmiş olduğu şüpheli/sanıkları ilgilendirir.

Bu durumlarda asıl olan kişinin kendisinin hazır bulunmasıdır. Herhangi bir sebeple hakkında yapılan soruşturma veya kovuşturmadan veya kendisine yapılmak istenen tebligat işlemlerinden haberdar olmayan/olamayan şüpheli/sanık, herkesten daha fazla bu işlemleri bilmek hakkına sahiptir. Kendisine ifade veya sorgu için yapılan çağrıya uyulmamasının muhtemel iki sebebi bulunmaktadır. Ya ilgili kişinin çağrıdan haberi yoktur ya da kişi bu nereye neden çağrıldığını bildiği halde isteyerek ortaya çıkmamaktadır.

Görüldüğü gibi her durumda kişinin bir soruşturma veya kovuşturmada kendisi hakkında yapılan bir işlemde haberdar olamaması her zaman mümkündür. Hatta hakkındaki yakalama emri de muhtemelen kendisi, yapılan çağrıdan haberdar olamadığı için düzenlenmektedir. Diğer ihtimalde ise yani kişiler, bilerek ve isteyerek saklanıyorsa, zaten hakkındaki işlemleri biliyor olacaktır.

Bu sebeplerle, genel bilgi toplama programında hakkında arama kararı bulunup bulunmadığı hususunda bilgi edinmek isteyen kişilerin başvuru olumlu değerlendirilmek durumundadır. Kişi, bu şekilde başvuru ile

hakkında bu tür bir karar varsa, gidip ifade verecek, gereksiz yere hakkında arama kararı bulunmasının önüne geçmiş olacaktır. Belirli bir şahıs hakkında verilen tutuklama kararı veya çıkarılan yakalama emri, gizli bir bilgi olmadığı gibi en başta ve her şeyden ve herkesten önce de ilgili kişiyi ilgilendirdiğinden bu bilginin kendisinden esirgenmesi hukuka aykırıdır.

Bilgi edinme hakkının kullanılması sayesinde haklarında yapılan işlemler konusunda bilgisi bulunmayan kişiler, yetkili mercilere başvurmak (ifade vermek/sorgusu yapılmak) suretiyle yakalama emri düzenlenmesine sebep olan durumu izale edebileceklerdir. Belirtmek gerekir ki yakalama emri düzenlenmesinin amacı her durumda kişinin yakalanması değildir; bu tedbirin amacı, yakalama ile gerçekleştirilmesi umulan adli bir işlemin yerine getirilmesidir. Önemli olan da bu işlemin yapılmasıdır. Bu bakımdan soruşturma veya kovuşturmada kişilerin kendilerinin işleme katılması esastır.

Bilgi edinme hakkının kullanılmasının bir diğer sonucu, sistemde bulunan bilgilerin güncellenmesi, kanunen sistemden silinmesi gereken kayıtların silinmemiş olması halinde kişilerin, bu durumdan dolayı mağdur olmasının önüne geçilmesi olacaktır. Böylelikle idare de hizmet kusurunu erken fark ederek, zararın ağırlaşmasını önleme imkânına kavuşabilecektir.

SONUÇ

Ceza Muhakemesi Kanunu gereğince bir soruşturma veya kovuşturmada şüpheli/sanık hakkında düzenlenen yakalama emirleri ile ilgili kayıt tutmak görevi, 3152 sayılı Kanun'un 13. maddesinin c fıkrası gereğince İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı'na verilmiştir. Adı geçen merci de inceleme konumuzu teşkil eden Genel Bilgi Toplama Yönergesi'ni çıkarmıştır. Ancak bu Yönerge, kaydedilmesi ve kullanılması herhangi bir kanunla emredilmemiş olan bazı suçlara ilişkin bilgileri de konu edinmektedir. Bu durumun bir kanuni dayanağının bulunmadığı ve hukuka aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Mevcut sistemde savcılıklar, mahkemeler ve bu mercilerin personelleri arama kayıtlarına ulaşamamakta, bunun için kolluk kuvvetlerinin genel bilgi toplama ile görevli birimlerine yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Yakalama emri düzenlenmesi işlemi, adli bir işlem olduğu halde; kişiler hakkında verilen arama kararlarını veren hâkimler ve Cumhuriyet savcıları, meslektaşları veya bizzat kendileri tarafından verilmiş olan arama kayıtlarına ulaşamamaktadır.

Konu ile ilgili önerimiz, öncelikle kanunlara ve hukuka aykırı olan mevcut Genel Bilgi Toplama Yönergesi'nin yürürlükten kaldırılması ve kişilerin aranmasına ilişkin olanları hariç olmak üzere kişiler hakkında tutulan bilgilerin imha edilmesidir. Mevcut sistem yerine kurulacak sistem, sadece kişilerin aranmasına ilişkin bilgileri kapsamalıdır. Aranmakta olan kişiler yakalandığı veya yakalama kararının geri alındığı her durumda arama kararları derhal iptal ve imha edilmelidir. Yine sistemdeki bilgiler, kişilerin bilgi edinme taleplerine açık olmalıdır.

Mevcut sistemin yerine kurulması gereken sistem, UYAP kapsamında; hâkim, savcı ve yetkilendirilecek personelin kullanımına açık, kolluk kuvvetlerinin yetkili birimlerinin ise aranan kişilerin tespiti görevi çerçevesinde erişebilecekleri ve sadece mer'î arama kararlarının tutulduğu bir sistem olmalıdır. Zira UYAP dururken kolluk kuvvetlerinin adli bilgiler için ayrı bir veritabanı tutmasına gerek bulunmamaktadır.²⁷

Bunun için Ceza Muhakemesi Kanunu'na hüküm eklenmek ve 3152 sayılı Kanun'un 13. maddesinin c fıkrası değiştirilmek suretiyle, hakkında arama kararı olan kişilerle ilgili kayıt tutulması görevi, Adalet Bakanlığı'na verilmelidir. Hakkında kayıt tutulması gereken kişiler, sadece "hakkında yakalama emri düzenlenmiş olan kişiler"le sınırlanmalı; yakalama emrinin sebebini teşkil eden adli işlemlerin yerine getirilmesi amacı doğrultusunda ve bu amacın gerektirdiği uygulama ile sınırlı bir sistem kurulmalıdır. Bu sistem UYAP kapsamında kurularak, kolluk kuvvetlerine UYAP'ın bu bölümüne giriş izni verilmelidir.

Kaynakça

Haluk İnanıcı, "**GBT = Fişleniyorsun, Fişleniyorsunuz, Fişleniyorlar**", Radikal, 16.06.2009.

www.tbmm.gov.tr

www.kazanci.com

www.radikal.com.tr,

www.bilgiedinmehakki.org

²⁷ İnanıcı, a.g.m.